

A liberális nemzetközi rend felemelkedése és bukása

**John J. Mearsheimer
Chicagói Egyetem**

A Notre Dame Nemzetközi Biztonsági Központban tartott előadásra készített tanulmány

szeptember 11, 2018

Kérjük, hogy a szerző engedélye nélkül ne idézzen ebből a műből, mivel ez nem a végleges változat.

A liberális nemzetközi rend felemelkedése és bukása

I. Bevezetés

Széles körben elterjedt nézet, hogy a II. világháborút követően az Egyesült Államok járt az élen a liberális nemzetközi rend kiépítésében, amely az idők során figyelemre méltóan tartósan fennmaradt. Sőt, a hidegháború 1989-es befejezése és a Szovjetunió 1991-es összeomlása után még nagyobb lett a befolyása. A nyugati elitek úgy tekintenek erre a rendre, mint a béke és a jólét előmozdításának világszerte rendkívül pozitív erejére.

A liberális nemzetközi rendet alátámasztó tektonikus lemezek azonban elmozdulóban vannak, és az komoly veszélyben van, sőt talán szét is esik. A fennálló rend jelentős változása elkerülhetetlennek tűnik. Valójában, amikor Donald Trump elnök 2016-ban indult a Fehér Házért, hangsúlyozta, hogy megveti a liberális világrendet. Hivatalba lépése óta olyan politikát folytat, amelynek célja látszólag a rend lerombolása. Tévedés lenne azonban azt gondolni, hogy a liberális nemzetközi rend ma csak azért van bajban, mert Trump elnök célkeresztjében van. Alapvetőbb problémák vannak a háttérben, amelyek megmagyarázzák, hogy miért volt képes megkérdőjelezni egy olyan rendet, amely szinte általános támogatást élvez a nyugati külföldi elitek körében. Ennek a cikknek az a célja, hogy meghatározza, melyek ezek a problémák, és mit tartogat a jövő a liberális világrend számára.

Három fő érvet hozok fel. Először is, mivel a modern világban az államok mennyire összekapcsolódnak, elengedhetetlen, hogy legyen egy nemzetközi rend, vagy amit én kötött rendnek nevezek, amely segít az államoknak hatékonyan és időben egymásra hatni. A kulcskérdés azonban az, hogy milyen típusú rendek lehetségesek, és mikor várható mindegyik kialakulása?

Másodszor, fontos különbségek vannak az amerikaiak által vezetett hidegháborús rend és az azt követő hidegháború utáni rend között. A hidegháború alatt az USA által vezetett rend nem volt sem nemzetközi, sem liberális. Ez egy korlátozott rend volt, amely elsősorban a Nyugatra korlátozódott, és realista alapokon nyugodott. A hidegháború utáni rend viszont nemzetközi és liberális, ami nem jelenti azt, hogy a bolygó minden szegletében teljes mértékben megvalósult volna.

Harmadszor, ez a liberális nemzetközi rend magában hordozza saját pusztulásának magvait, ami az egyik oka annak, hogy ma mély bajban van, és nem lehet helyrehozni. Van egy további ok, amiért ez a rend halálra van ítéelve: Kína felemelkedése és az orosz hatalom feltámadása valószínűleg egy olyan realista nemzetközi rendhez vezet, amely elsősorban a világgazdaság irányításával foglalkozik, valamint az amerikai és kínai vezetésű, korlátozott rendekhez, amelyek elsősorban biztonsági kérdésekkel foglalkoznak.

Ahhoz, hogy megértsük, mi történik a liberális nemzetközi renddel, és hová tart, hat kérdéssel kell foglalkoznunk. Először is, mi a liberális nemzetközi rend? Mik a megkülönböztető jegyei? Másodszor, melyek a másfajta nemzetközi rendek, és mi a magyarázat arra, ha az alternatívák helyett liberális nemzetközi rendet kapunk? Harmadszor, milyen szerepet játszanak a rendek a nemzetközi politikában? Miért

fontosak? Negyedszer, mi a liberális világrend története? Mikor kezdődött

és mi volt a pályája az idők során? Ötödször, miért van veszélyben ez a liberális rend ma? Hatodszor, mi a jövője?

II. A liberális nemzetközi rend meghatározása

A liberális nemzetközi rend lényegét úgy lehet a legjobban megragadni, ha a fogalom minden egyes szavát meghatározzuk.

A *rend olyan* nemzetközi intézmények csoportja, amelyek segítenek szabályozni a tagállamok közötti kölcsönhatásokat. ¹ Az intézmények gyakorlatilag olyan szabályok, amelyeket az államok maguk alkotnak meg, és amelyek betartásában megállapodnak, mert úgy vélik, hogy e szabályok betartása az érdekükben áll. A szabályok elfogadható viselkedésformákat írnak elő, és tiltják az elfogadhatatlan viselkedésformákat. ² A nagyhatalmak írják ezeket a szabályokat, és nem meglepő módon úgy írják őket, hogy saját érdekeiknek megfeleljenek. Mindazonáltal ezek a szabályok általában a rendszer kevésbé erős államainak javára működnek. Amikor azonban a szabályok nem felelnek meg a domináns államok létfontosságú érdekeinek, akkor vagy figyelmen kívül hagyják őket, vagy megpróbálják átírni.

Egy rend különböző típusú intézményeket foglalhat magában, beleértve a biztonsági intézményeket, mint a NATO, a SEATO vagy a Varsói Szerződés, valamint a gazdasági intézményeket, mint az IMF, a NAFTA, az OECD és a Világbank. Tartalmazhat továbbá a környezettel foglalkozó intézményeket, mint például a párizsi klímamegállapodás, és olyan sokoldalúbb intézményeket, mint az Európai Unió, a Népszövetség és az Egyesült Nemzetek Szervezete.

Az én szótáramban a rend nem jelent békét vagy stabilitást. Más szóval, nem a rendetlenség ellentéte, ahogyan ezt a kifejezést néha a káosz és a konfliktus kifejezésére használják. Mindazonáltal Nyugaton széles körben úgy vélik, hogy egy jól megalapozott liberális világrend elősegíti a békét. A rend sem olyan szó, amely egyszerűen egy adott régióban vagy a nagyhatalmak közötti erőviszonyokat tükrözi. A nemzetközi rend és a globális hatalmi egyensúly különálló entitások, bár az alábbiakban tárgyalta szerint összefüggnek egymással.

Ahhoz, hogy egy rend *nemzetközi* legyen, legalább a világ összes nagyhatalmát magában kell foglalnia. Ideális esetben egy nemzetközi rend még ennél is befogadóbb lenne, és gyakorlatilag a rendszer minden országát magában foglalná. Ezzel szemben a *korlátozott rendek olyan* intézményekből állnak, amelyek korlátozott tagsággal rendelkeznek. Nem tartalmazzák az összes nagyhatalmat, és általában regionális jellegűek. Néha nem tartalmazzák a nagyhatalmat, de általában igen. Lehetséges, hogy egyszerre működnek korlátozott és nemzetközi rendek, amint az a későbbi értekezésből kiderül.

---

¹ A nemzetközi rendnek ez a meghatározása összhangban van azzal, ahogyan más tudósok definiálják a fogalmat. Lásd például Hal Brands, *American Grand Strategy and the Liberal Order: Continuity, Change, and Options for the Future* (Santa Monica, CA: RAND Corporation, 2016), 2. o.; G. John Ikenberry, *After Victory: Institutions, Strategic Restraint, and the Rebuilding of Order after Major Wars* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2001), 23., 45. o.

^{2A} nemzetközi intézményekkel kapcsolatos nézeteimet lásd John J. Mearsheimer, The False Promise of International Institutions, *International Security*, Vol. 19, No. 3 (Winter 1994/1995), pp. 5-49.

Ahhoz, hogy egy rend *liberális* legyen, a rendszerben egy domináns államnak kell lennie, amely liberális demokrácia, és hatalmas befolyással rendelkezik a rendet alkotó kulcsfontosságú intézményekben. A rendszerben jelentős számú más liberális demokráciának is jelen kell lennie, és a világgazdaságnak nagyrészt nyitottnak kell lennie. Ezeknek a liberális demokráciáknak, különösen a vezető demokráciának a végső célja a demokrácia elterjesztése az egész bolygón, miközben elősegíti az országok közötti fokozott gazdasági érintkezést, és egyre hatékonyabb nemzetközi intézményeket épít ki. A cél lényegében egy olyan szilárd világrend létrehozása, amely kizárólag egymással gazdasági szempontból mélyen együttműködő liberális demokráciákból áll.

Az alapfeltevés természetesen az, hogy egy ilyen rend nagyrészt mentes lesz a háborúktól, és minden tagállam számára jólétet teremt.³

III. Alternatív nemzetközi megrendelések

Természetesen nem minden nemzetközi megrendelés liberális. Ezért van értelme leírni az alternatív rendeket, és elmagyarázni, hogy milyen körülmények között valószínűsíthető az egyes típusok megjelenése. A legáltalánosabb szinten háromféle nemzetközi rend létezik: *agnosztikus*, *ideológiai* (ide tartozik a liberális is) és *realista*. Az, hogy e három rend közül melyik érvényesül, a nagyhatalmak közötti hatalommegosztástól és a domináns állam politikai ideológiájától függ.

Ha a rendszer két- vagy többpólusú, a nemzetközi rend realista lesz. Az ok egyszerű: ha két vagy több nagyhatalom van a világban, akkor nincs más választásuk, mint a realista diktátumoknak megfelelően cselekedni, és biztonsági versenybe bocsátkozni egymással, ami azt jelenti, hogy kevés remény van a liberális nemzetközi rend kiépítésére. Az ideológiai megfontolások végül is alárendelődnek a biztonsági megfontolásoknak. Ez még akkor is igaz lenne, ha az összes nagyhatalom liberális állam lenne. Továbbá minden olyan korlátozott rend, amelyet egy nagyhatalom ural akár két-, akár többpólusú világban, alapvetően realista lenne, mivel ezt a nagyhatalmat elsősorban a biztonsági verseny kényszerei motiválnák, ami tükröződne az általa a korlátozott rendre alkotott szabályokban.

Ha a világ egypólusú, a nemzetközi rend nem lehet realista, mert a rendszerben csak egy nagyhatalom van, és így a definíció szerint nem lehet biztonsági verseny a nagyhatalmak között, ami minden realista világrend alapvető alapja. Egypólusúság esetén a nemzetközi rend agnosztikus vagy ideológiai lenne, az egyedüli pólus politikai ideológiájától függően.

Ha a magányos nagyhatalomnak univerzalista ideológiája van - amely azt feltételezi, hogy alapvető értékeit és politikai rendszerét exportálni kell más országokba -, akkor a végeredmény egy ideológiai világrend lesz. Az egyedüli pólus, más szóval, megpróbálná ideológiáját messzire és széles körben terjeszteni, és a világot a saját képére formálná át. Ehhez a küldetéshez jó helyzetben van, mert nem kell versenyeznie a rivális nagyhatalmakkal, mivel ott

---

³ John J. Mearsheimer, *A nagy téveszme: Liberal Dreams and International Realities* (New Haven, CT: Yale University Press, 2018).

nincsenek. A liberalizmusba természetesen egy erőteljes univerzalista szál van beépítve. Ez az univerzalizmus abból ered, hogy a liberalizmus hangsúlyozza az egyéni jogok fontosságát. A liberális történet, amely alapvetően individualista, azt állítja, hogy minden embernek vannak elidegeníthetetlen vagy természetes jogai. Ez valójában azt jelenti, hogy a liberálisok mélyen aggódnak a világ összes emberének jogaiért.

A kommunizmus egy másik példa az univerzalista ideológiára, amely valószínűleg arra készíti az államokat, hogy megpróbálják átalakítani a világot. A marxizmusnak valóban van némi hasonlósága a liberalizmussal. Ahogy John Gray fogalmaz: "Mindkettő felvilágosult ideológia volt, amely az egyetemes civilizáció felé tekintett."⁴ Az osztályelemzés a kommunizmusban az univerzalizmus mozgatórugója. Marx és követői azt állítják, hogy a társadalmi osztályok túllépnek a nemzeti csoportokon és az államhatárokon. Legfőképpen azzal érvelnek, hogy a kapitalista kizsákmányolás elősegítette a különböző országok munkásosztályai közötti erős kötelék kialakulását. Ezért, ha a Szovjetunió megnyerte volna a hidegháborút, és 1989-ben olyan lelkesedéssel viseltetett volna a kommunizmus iránt, mint az Egyesült Államok a liberális demokrácia iránt, a szovjet vezetők bizonyára megpróbálták volna kommunista világregendét építeni.

Ha az egypólus nem rendelkezik univerzalista ideológiával, és így nem kötelezi el magát amellest, hogy saját politikai értékeit és kormányzati rendszerét más országokra is ráerőltesse, akkor a nemzetközi rend agnosztikus lenne. A domináns hatalom továbbra is célba venné a hatalmát megkérdőjelező rezsimeket, és továbbra is mélyen részt venne a nemzetközi rendet alkotó intézmények irányításában, valamint a világgazdaság saját érdekeinek megfelelő alakításában. De nem lenne elkötelezett a globális szintű rendszerváltás mellett. Az is lehetséges, hogy egy univerzalista ideológiával rendelkező nagyhatalom kudarcot vall a világ saját képére való átformálására tett kísérletében, és feladja ezt a vállalkozást, amely esetben a rend agnosztikussá válik. Ha Kína a jelenlegi politikai rendszerével 2050-ben egypólusúvá válna, a nemzetközi rendszer agnosztikus lenne, mivel Kínát nem emészti fel az univerzalista ideológia.

IV. Miért van szükség a megrendelésekre

Két okból kifolyólag a rendek - legyenek azok korlátozottak vagy nemzetközies - nélkülözhetetlenek a mai nemzetközi rendszerben. Először is, nélkülözhetetlenek az államközi kapcsolatok kezeléséhez egy erősen interdependens világban. Az országok között óriási a gazdasági forgalom, ami olyan intézményekre és szabályokra van szükség, amelyek képesek szabályozni ezeket a kölcsönhatásokat, és zökkenőmentesen működtetni azokat. Ez a kölcsönös függőség azonban nem korlátozódik a gazdasági ügyekre; környezeti és egészségügyi kérdésekre is kiterjed.

Az egyik ország szennyezése például óhatatlanul kihat a szomszédos országok környezetére, míg a globális felmelegedés hatásai egyetemesek, és csak többoldalú intézkedésekkel kezelhetők. Ráadásul a halálos betegségeknek nincs szükségük útlevelelre ahhoz, hogy átlépjék a nemzetközi határokat, amint azt az 1918-1920-as halálos influenzajárvány világossá tette.

⁴John Gray, *Black Mass: Apocalyptic Religion and the Death of Utopia* (New York: Farrar, Straus and Giroux, 2007), 30. o.

Az államok gyakran katonai téren is összekapcsolódnak, különösen a szövetségek révén. Ahhoz, hogy az ellenfél számára félelmetes elrettentő pozíciót nyújtsanak, vagy hogy az elrettentés megghiúsulása esetén hatékonyan harcoljanak, a szövetségeseknek nagy hasznára válik, ha világos szabályokkal rendelkeznek, amelyek nem csak azt írják elő, hogy az egyes tagok hadserege hogyan fog működni, hanem azt is, hogy hogyan fogják összehangolni a tevékenységüket egymással. A koordináció szükségességét fokozza az a tény, hogy a modern hadseregek rengeteg fegyverrel rendelkeznek, amelyek közül nem mindegyik kompatibilis a szövetségesek fegyverzetével. Gondoljunk csak a NATO-t és a Varsói Szerződést alkotó hadseregek sokféle fegyverzetére, nem is beszélve arról, hogy milyen nehéz volt összehangolni a szövetségeken belül a különböző harcoló erők mozgását. Nem meglepő, hogy mindkét szuperhatalom erősen intézményesített katonai szövetségeket tartott fenn Európában a hidegháború alatt.

Fontos hangsúlyozni, hogy a rendet alkotó intézmények nem képesek arra kényszeríteni az erős államokat, hogy betartsák a szabályokat, ha ezek az államok úgy vélik, hogy ez nem áll nemzeti érdekükben. Ezért nincs sok értelme azzal érvelni, hogy a korlátolt vagy a nemzetközi rend a kormányzás tényleges formája, mert ez a terminológia azt feltételezi, hogy létezik egy szuverén kormányzó hatóság, amely végrehajtási jogkörrel rendelkezik, ami nem így van, legalábbis a nagyhatalmak tekintetében.

Mégis, nem kérdés, hogy a szabályok, amelyek minden intézmény lényegét képezik, segítenek az államok viselkedésének irányításában, és hogy a nagyhatalmak a legtöbbször betartják a szabályokat. A lényeg az, hogy a sokrétű kölcsönös függőség világában szükség van egy szabályrendszerre, amely csökkenti a tranzakciós költségeket és segít az államok között zajló sokféle interakció lebonyolításában.⁵ Harry Harris admirális, az Egyesült Államok csendes-óceáni katonai erőinek korábbi parancsnoka jól érzékelteti ezt, amikor a mai liberális nemzetközi rendet "globális operációs rendszernek" nevezi.⁶

A rendet alkotó intézmények egy második célt is szolgálnak: segítenek a nagyhatalmaknak abban, hogy a gyengébb államok viselkedését a nagyhatalmak érdekeinek megfelelő módon alakítsák.⁷ Pontosabban, a legerősebb államok olyan intézményeket alakítanak ki, amelyek korlátozzák a kevésbé erős államok cselekedeteit, majd jelentős nyomást gyakorolnak rájuk, hogy csatlakozzanak ezekhez az intézményekhez, és bármi áron engedelmessé válnak a szabályoknak.

Jó példa erre a jelenségre a szuperhatalmaknak a hidegháború idején a nukleáris fegyverek elterjedésének megakadályozására irányuló erőfeszítései. Ennek érdekében a Szovjetunió és az Egyesült Államok kidolgozta az atomsorompó-szerződést (1968), amely gyakorlatilag illegálissá tette, hogy bármely tagállam, amely nem rendelkezik nukleáris fegyverrel, megszerezze azt. A moszkvai és washingtoni vezetés természetesen mindent megtett annak érdekében, hogy a világ minden állama csatlakozzon az NPT-hez. A

---

⁵ Robert O. Keohane, *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1984).

⁶ Harry B. Harris, Jr. admirálisnak, az Egyesült Államok Csendes-óceáni Parancsnokságának parancsnokának nyilatkozata az Egyesült Államok Képviselőházának Fegyveres Szolgálatok Bizottsága előtt, 2017. április 26.,

1. oldal.

⁷ Lloyd Gruber, *A világ uralma*: (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2000).

a szuperhatalmak voltak a fő mozgatórugói a Nukleáris Szállítók Csoportjának (1974) megalakulásának is, amelynek célja az volt, hogy jelentős korlátokat szabjon a nukleáris anyagok és technológiák olyan országoknak történő értékesítésére, amelyek nem rendelkeznek nukleáris fegyverekkel, de esetleg megkísérlik azokat megszerezni.

Végezetül a rendeletek között az alapján is különbséget lehet tenni, hogy jelentős hatást gyakorolnak-e az állami tevékenység legfontosabb területeire, azaz a jólét megteremtésére és a biztonságra. Itt nem arra kell összpontosítani, hogy az egyes rendek mennyire hatékonyak bizonyos eredmények elérésében, hanem arra, hogy széleskörű hatást gyakorolnak-e a tagállamok magatartására a gazdasági és katonai területen. Egy *teljes körű rend olyan* intézményekből áll, amelyek mindkét területen jelentős befolyással bírnak, míg egy *részleges rendnek* vagy a gazdasági vagy a biztonsági szférára van jelentős hatása, de nem mindkettőre. A *gyér rend* korlátozott befolyással rendelkezik mindkét kritikus területen.

V. A hidegháborús parancsok

A mai liberális nemzetközi rend gyökerei a hidegháborúig vezethetők vissza. Az 1945 és 1989 közötti globális hatalommegosztás kétpólusú volt, ami három fő politikai rend kialakulásához vezetett. Volt egy átfogó nemzetközi rend, amelyet nagyrészt a Szovjetunió és az Egyesült Államok, a második világháborúból kikerülő két legerősebb állam hozott létre és tartott fenn. Volt még két korlátozott rend is, az egyik nagyrészt a Nyugatra korlátozódott, és Washington uralta, a másik pedig főként a világ kommunista országaiból állt, és Moszkva uralta. Mindezek a rendek realista alapokon nyugodtak.

A hidegháború idején fennálló nemzetközi rend nem volt liberális, mivel a konfliktus kezdetétől a végéig intenzív biztonsági versenyben álltak egymással a konfliktus kialakításáért elsősorban felelős szuperhatalmak. Így a hatalmi egyensúlyi politika mélyreható módon alakította ezt a rendet. Természetesen a Szovjetunió nem volt liberális demokrácia, és Moszkva és Washington valóban halálos ideológiai ellenségek voltak. De még ha mindkét ország liberális demokrácia is lett volna, a nemzetközi rend akkor is realista lett volna.

Ez egyúttal egy gyér világrend volt, mivel nem volt jelentős befolyása az államok viselkedésére sem gazdasági, sem biztonsági téren. Mivel a hidegháború idején nem volt nagy gazdasági forgalom a Nyugat és a kommunista világ között, nem volt nagy szükség arra, hogy félelmetes intézményeket hozzanak létre a rivális blokkok közötti gazdasági kapcsolatok irányítására. A történet biztonsági oldala azonban valamivel bonyolultabb volt.

Tekintettel arra, hogy a Szovjetunió és az Egyesült Államok egymással a hatalomért versengő ellenfelek voltak, e küzdelem érdekében félelmetes, kötött rendek kiépítésére összpontosítottak. Más szóval, a fő biztonsági intézmények, amelyeket az egyes szuperhatalmak létrehoztak, nem voltak nemzetközi jellegűek. Gondoljunk csak a NATO-ra és a Varsói Szerződésre, amelyek a nyugati, illetve a kommunista rend alapvető biztonsági intézményei voltak.

Mindazonáltal a szovjeteknek és az amerikaiaknak néha jó okuk volt arra, hogy

biztonsági kérdésekben együttműködjenek egymással, és olyan nemzetközi intézményeket dolgozzanak ki, amelyek szolgálhatnák

mindkét fél érdekei. A hidegháború második felében együtt dolgoztak a fegyverzetellenőrzési megállapodások létrehozásán, amelyek célja a következő volt: a nukleáris fegyverek elterjedésének megfékezése; és a saját fegyverkezési versenyük korlátozására. Eközben Moszkva és Washington hozzájárult a hidegháborús nemzetközi rend megerősítéséhez, bár az továbbra is gyér rend maradt.

Mindkét szuperhatalom ellenezte a további atomfegyverek elterjedését, amint megszerezték a bombát. Bár az Egyesült Államok 1945-ben kipróbálta az első atomfegyvert, és a szovjetek is hamarosan, 1949-ben követték példáját, csak az 1970-es évek közepén hoztak létre ezek a riválisok olyan intézményrendszert, amely komolyan lassítani tudta a nukleáris fegyverek terjedését.⁸ Az első kis előrelépés a Nemzetközi Atomenergia-ügynökség 1957-es létrehozása volt. Elsődleges feladata az atomenergia polgári célú felhasználásának előmozdítása, miközben olyan biztosítékokat alkalmaz, amelyek biztosítják, hogy a békés célokra nukleáris anyagokat és technológiákat átvevő államok ne használják azokat bomba építésére. A szuperhatalmak által a proliferáció megfékezésére létrehozott legfontosabb intézmények azonban az atomsorompó-egyezmény (1968) és az NSG (1974), amelyek a hidegháború második felében jelentősen lelassították a nukleáris fegyverek terjedését.

Az amerikaiak és a szovjetek az 1960-as évek végén fegyverzetellenőrzési megállapodásra is törekedtek, amely bizonyos korlátokat szabott volna stratégiai nukleáris arzenáljaiknak. Ennek eredménye az 1972-es SALT I. szerződés lett, amely korlátozta a mindkét fél által bevethető stratégiai nukleáris fegyverek számát (bár nagyon magas szinten), és szigorúan korlátozta a ballisztikus rakétaelhárító (ABM) rendszerek fejlesztését is. Moszkva és Washington 1979-ben aláírta a SALT II. szerződést, amely további korlátokat szabott mindkét fél stratégiai nukleáris arzenáljának, de egyik fél sem ratifikálta azt. A szuperhatalmak az 1980-as években dolgoztak a START I. elnevezésű, azt követő megállapodáson, de az csak a hidegháború befejezése után lépett hatályba. A másik jelentős fegyverzetellenőrzési megállapodás az 1988-as INF-szerződés volt, amely a rövid és közepes hatótávolságú rakétákat eltörölte a szovjet és az amerikai készletekből.

A szuperhatalmak számos más, kevésbé jelentős biztonsági megállapodást és szerződést is megtárgyaltak, amelyek szintén a hidegháborús nemzetközi rend részét képezték. Ezek közé tartozik az Antarktisz Szerződés Rendszere (1959), a Részleges Teszttilalmi Szerződés (1963), a Moszkva-Washington Forró Vonal (1963), a Külső Úrszerződés (1967), a Tengerfenék Fegyverzetellenőrzési Szerződés (1971), az USA és a Szovjetunió közötti tengeri incidensekről szóló megállapodás (1972), az Európai Biztonsági és Együttműködési Konferencia (1973), a Biológiai Fegyverekről szóló Egyezmény (1975); és a Helsinki Megállapodás (1975). Voltak olyan megállapodások, mint például az ENSZ tengerjogi egyezménye, amelyet 1982-ben írtak alá, de csak 1994-ben, öt évvel a hidegháború befejezése után léptették hatályba.

Az ENSZ volt a hidegháborús nemzetközi rend leglátványosabb intézménye, de kevés befolyása volt a világ országainak viselkedésére, még kevésbé a szuperhatalmak fellépésére.

E gyér nemzetközi rend mellett az egyes nagyhatalmak felépítettek egy korlátozott rendet,

amely teljes körű és realista volt. A szovjet vezetésű kommunista rend, amelyet elsősorban a hidegháború megvívására építettek ki, olyan intézményeket foglalt magában, amelyek gazdasági, katonai és ideológiai

---

⁸ Eliza Gheorghe, "Proliferation and the Logic of the Nuclear Marketplace", Publikálatlan kézirat, Yale University, 2018. március 12.

ügyek. A Comecon 1949-ben jött létre, elsősorban a Szovjetunió és a kelet-európai kommunista államok közötti kereskedelem megkönnyítésére. A Varsói Szerződés egy katonai szövetség volt, amelyet 1955-ben alapítottak a NATO ellenében, miután az úgy döntött, hogy Nyugat-Németországot is tagjává teszi. Egy másik célt is szolgált: segített a szovjeteknek abban, hogy kelet-európai szövetségeseiket kordában tartsák. Végül Moszkva 1947-ben létrehozta a Kominformot a Komintern utódjaként. Mindkettő a kommunista pártok erőfeszítéseinek összehangolására szolgált világszerte, elsősorban azzal a céllal, hogy a szovjetek politikai nézeteiket ideológiai testvéreiknek közvetíthessék. A Kominform 1956-ban feloszlott.

A korlátok közé szorított nyugati rendet az Egyesült Államok uralta, amely azt saját érdekei szerint alakította. A rend számos gazdasági intézményt foglalt magában, mint az IMF (1945), a Világbank (1945), a GATT (1947), a CoCom (1950) és az Európai Közösség (1957), valamint a NATO a biztonsági fronton. Bár a liberális demokratikus Amerika uralta ezt a korlátozott rendet, amely számos más liberális demokráciát is magába foglalt, ez a rend alapvetően realista volt. Fő küldetése egy olyan erős Nyugat létrehozása volt, amely képes volt megfékezni és végül legyőzni a Szovjetuniót és szövetségeseit.⁹ Ezzel nem tagadjuk, hogy a jólét megteremtése fontos öncél volt e korlátolt rend számára. Azt sem tagadjuk, hogy az Egyesült Államok elkötelezett volt a gazdasági nyitottság mellett, és *ceteris paribus* előnyben részesítette a demokráciákkal való üzletelést az autoriter államokkal szemben. De az intézmények kiépítése és a kereskedelem és a beruházások ösztönzése összhangban állt a realista menetrenddel, és a demokrácia előmozdítása, bármilyen kívánatos cél volt is, mindig háttérbe szorult, amikor az ütközött a hatalmi egyensúlyi politika diktátumával.

VI. A liberális nemzetközi rend

Miután a hidegháború véget ért és a Szovjetunió összeomlott, az Egyesült Államok messze a világ legerősebb országa lett. Elérkezett az "egypólusú pillanat".¹⁰ Ráadásul az a mélyen gyökerező és teljes körű nyugati rend, amelyet az amerikai döntéshozók a szovjet fenyegetéssel szemben hoztak létre, szilárdan megmaradt, míg a rivális kommunista rend gyorsan szétesett. A Comecon 1991 júniusában, a Varsói Szerződés 1991 júliusában, maga a Szovjetunió pedig 1991 decemberében oszlott fel. Nem meglepő, hogy George H.W. Bush elnök és tanácsadói

---

⁹ Az Európai Közösség (EK), az EU elődje, megalapításának indoklása a nyugati rend realista gyökereit mutatja. Bár sokan úgy vélik, hogy az EK létrehozásának fő oka gazdasági tényezők voltak, valójában a szovjet fenyegetéssel kapcsolatos stratégiai számítások jelentették a fő mozgatórugót. Lásd Sebastian Rosato, *Europe United: Power Politics and the Making of the European Community* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 2011).

¹⁰ A legtöbb külpolitikai elemző és tudós úgy véli, hogy a nemzetközi rendszer a hidegháború vége óta egypólusú, és az Egyesült Államok az egyedüli pólus. A többi állam vagy nagy- vagy kishatalom, de nem nagyhatalom. Lásd Nuno P. Monteiro, *Theory of Unipolar Politics* (New York: Cambridge University Press, 2014). Ezzel szemben én úgy vélem, hogy a világ többpólusú, mivel Kína és Oroszország is nagyhatalom. John J. Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, frissített kiadás. (New York: Norton, 2014). Nem kérdés azonban, hogy az Egyesült Államok sokkal erősebb, mint ez a másik két nagyhatalom. Sőt, a három nagyhatalom közül az egyetlen szuperhatalom, ami a kiegyensúlyozatlan multipolaritás egyértelmű esetévé teszi. Így a globális erőegyensúlyról alkotott véleményem és az egypólusúságot vallók véleménye között alig van különbség. Tekintettel erre a tényre, valamint arra, hogy a köznyelvi lexikon hogyan alakult, a rendszer

1989 óta fennálló felépítésének leírására az egypólusúság kifejezést használom, nem pedig a kiegyensúlyozatlan többpólusúságét.

úgy döntött, hogy a realista nyugati rendet az egész bolygón elterjeszti, és eközben liberális nemzetközi renddé alakítja át. Ez a törekvés a nyugat-európai és kelet-ázsiai liberális demokráciák lelkes támogatását élvezte, noha soha nem volt kétséges, hogy az Egyesült Államok lesz a vezető szerepben. Ahogyan Bush 1990-ben fogalmazott: "az amerikai vezetést nem lehet helyettesíteni".¹¹ Vagy ahogyan Clinton elnök és külügyminisztere, Madeleine Albright szerette mondani, az Egyesült Államok "a nélkülözhetetlen nemzet".¹² Az Egyesült Államok "a nélkülözhetetlen nemzet".

Azok az intézmények, amelyek a hidegháborús nemzetközi rend kulcselemei voltak - az ENSZ és a különböző fegyverzetellenőrzési megállapodások - beépülnének abba, amit Bush "új világrendnek" nevezett. Elképzeléseit először 1990. szeptember 11-én, a Kongresszus együttes ülése előtt fejtette ki. Az elnök, aki éppen akkor tért vissza Mihail Gorbacsov szovjet elnökkel folytatott gyümölcsöző találkozásjáról, valójában arról beszélt a kongresszusnak, hogy az Egyesült Államok miként kezelje Irak egy hónappal korábbi kuvaiti elfoglalását:

Egyértelmű, hogy egy diktátor többé nem számíthat a kelet-nyugati konfrontációra, hogy megakadályozza az ENSZ összehangolt fellépését az agresszió ellen. A nemzetek új partnersége megkezdődött. Ma egy egyedülálló és rendkívüli pillanatban vagyunk. A Perzsa-öbölbeli válság, bármennyire is súlyos, egyben ritka lehetőséget is kínál arra, hogy az együttműködés történelmi időszaka felé haladjunk. Ezekből a zavaros időkből ... új világrend emelkedhet ki: egy új korszak - amely szabadabb a terror fenyegetésétől, erősebb az igazságosságra való törekvésben, és biztonságosabb a békére való törekvésben. Egy olyan korszak, amelyben a világ nemzetei, Kelet és Nyugat, Észak és Dél, virágozhatnak és harmóniában élhetnek. Száz nemzedék kereste ezt a megfoghatatlan utat a békéhez, miközben ezer háború dúlt az emberi törekvések során. Ma ez az új világ küzd azért, hogy megszülessen, egy olyan világ, amely egészen más, mint amit eddig ismertünk. Egy olyan világ, ahol a jog uralma felváltja a dzsungel uralmát. Egy olyan világ, amelyben a nemzetek felismerik a szabadságért és az igazságosságért viselt közös felelősséget. Egy olyan világ, ahol az erősek tiszteletben tartják a gyengék jogait. Ez az a vízió, amelyet Helsinkiben Gorbacsov elnökkel osztottam meg. Ő és más európai, az Öböl-menti és a világ más vezetői megértették, hogy az, ahogyan ma kezeljük ezt a válságot, generációkon át meghatározhatja a jövőt.¹³

Bush és utódai a Fehér Házban egy rendkívül ambiciózus feladatra törekedtek: egy olyan nemzetközi rend megteremtésére, amely alapvetően különbözik a hidegháború idején fennálló nyugati rendtől.¹⁴ Röviden, eltökélt szándékuk volt, hogy a korlátolt és realista rendet nemzetközi és liberális renddé alakítsák át. Ezen túlmenően céljuk az volt, hogy

---

¹¹ George H. W. Bush elnök, beszéd a Kongresszus együttes ülése előtt a Perzsa-öböl válságáról és a szövetségi költségvetési hiányról, 1990. szeptember 11., <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=18820>.

¹² Albright ezt a nyilatkozatot 1998. február 19-én az NBC *Today* című műsorában tette.

¹³ Bush, 1990. szeptember 11-i beszéd.

¹⁴ Amikor Bill Clinton 1993-ban elnök lett, azt állította, hogy elődje új világrendre vonatkozó koncepciója nem elég ambiciózus. Lásd David C. Hendrickson, "The Recovery of Internationalism", *Foreign Affairs*, Vol.

75, No. 5 (1994. szeptember/október), 26-43. o. *

biztosítsuk, hogy ez egy teljes körű nemzetközi rend legyen, **mint [?]** a nyugati rend, amely az alapját képezné.

A liberális nemzetközi rend megteremtése három fő feladatot jelentett. Először is, elengedhetetlen volt a nyugati rendet alkotó intézmények tagságának bővítése, valamint szükség esetén új intézmények létrehozása. Más szavakkal, alapvető fontosságú volt egy olyan nemzetközi intézményhálózat létrehozása, amely egyetemes tagsággal rendelkezik. Másodsor, elengedhetetlen volt, hogy a világ minden országát integrálják abba a nyitott gazdasági rendbe, amelyet az Egyesült Államok és szövetségesei a hidegháború alatt építettek ki, sőt, hogy ezt a rendet még nyitottabbá tegyék. Ez a cél természetesen egybeesett az első céllal, mivel számos nemzetközi intézmény foglalkozik gazdasági ügyekkel. Harmadsor, döntő fontosságú volt a liberális demokrácia erőteljes előmozdítása világszerte, egy olyan küldetés, amelyet gyakran elmaradt, amikor az Egyesült Államok a Szovjetunióval versengett a hataloméért.

Ez a három feladat természetesen közvetlenül kapcsolódik a béke fő liberális elméleteihez: a liberális institucionalizmushoz, a gazdasági kölcsönös függőség elméletéhez és a demokratikus békeelmülethez. Így az építészek szemében a szilárd és fenntartható liberális nemzetközi rend megteremtése egyet jelentett a békés világ megteremtésével. Ez a mélyen gyökerező meggyőződés erős ösztönzést adott az Egyesült Államoknak és szövetségeseinek, hogy túlórában dolgozzanak az új rend megteremtésén. Kína és Oroszország integrálása ebbe a rendbe különösen fontos volt a siker szempontjából, mivel az Egyesült Államok mellett ők voltak a rendszer két legerősebb állama. A cél az volt, hogy minél több intézménybe beágyazzák őket, teljes mértékben integrálják őket a nyitott nemzetközi gazdaságba, és segítsék őket liberális demokráciákká alakítani.

A NATO kelet-európai terjeszkedése jó példa arra, hogy az Egyesült Államok és szövetségesei azon dolgoznak, hogy a korlátolt nyugati rendet liberális nemzetközi renddé alakítsák át. Azt gondolhatnánk, hogy a NATO kelet felé történő elmozdulása egy klasszikus elrettentő stratégia része volt, amelynek célja a potenciálisan agresszív Oroszország megfékezése volt.¹⁵ De nem volt az, mivel a Nyugat stratégiája elsősorban liberális elveken alapult. A cél az volt, hogy a kelet-európai országokat - és esetleg Oroszországot is - integrálják a hidegháború alatt Nyugat-Európában kialakult "biztonsági közösségbe". Fő tervezői nem gondolták, hogy Moszkva olyan fenyegetést jelentene a szomszédjaira, amelyet meg kell fékezni, vagy hogy az orosz vezetők fenyegetésként tekintenének a NATO bővítésére.¹⁶

---

¹⁵ Ezt az érvet egyes elemzők az ukrainai válság 2014 februári kitörése után hozták fel. Stephen Sestanovich például azt állítja, hogy "a mai agresszív orosz politika már az 1990-es évek elején kialakult", és "hatalmi számítások alapozták meg" az Oroszországgal szembeni amerikai politikát - beleértve a NATO-bővítést is - ettől kezdve. Stephen Sestanovich, "How the West Has Won", *Foreign Affairs*, Vol. 93, No. 6 (November/December 2014), 171., 173. o. A NATO-bővítés ebből a szempontból realista politika. A rendelkezésre álló bizonyítékok azonban ellentmondanak az események ezen értelmezésének. Oroszország az 1990-es években nem volt abban a helyzetben, hogy támadásba lendüljön, és bár 2000 után gazdasága és hadserege némileg javult, a Nyugaton aligha látta bárki is komoly fenyegetésnek, hogy a február 22-i válság előtt lerohanja szomszédait - különösen Ukrajnát. Valójában Oroszországnak alig volt nagy létszámú harci egysége a nyugati határán vagy annak közelében, és egyetlen komoly orosz politikus vagy szakértő sem beszélt arról, hogy Kelet-Európában területeket hódítana meg. Így nem meglepő, hogy az amerikai vezetők ritkán hivatkoztak az orosz agresszió fenyegetésére a NATO-bővítés igazolására.

¹⁶ Ikenberry, *A győzelem után*, 235-39., 245-46., 270-73. old.

A NATO-bővítésnek ez a liberális megközelítése tükröződik abban, ahogyan a Clinton-kormányzat ezt a politikát eladta. Strobe Talbott külügyminiszter-helyettes például 1995-ben azzal érvelt, hogy a kelet-európai országok NATO-ba - valamint az Európai Unióba - való beágyazása a kulcs a stabilitás megteremtéséhez ebben a potenciálisan instabil régióban. "A NATO bővítése a jogállamiságot erősítené mind Európa új demokráciáin belül, mind közöttük". Továbbá "előmozdítaná és megszilárdítaná a demokratikus és szabadpiaci értékeket", ami tovább járulna hozzá a békéhez.¹⁷

Az, ahogyan az Egyesült Államok a hidegháború utáni években Kínával bánt, lényegében ugyanezen a liberális logikán alapul. Clinton külügyminisztere, Madeleine Albright például azt állította, hogy a felemelkedő Kínával való békés kapcsolatok fenntartásának kulcsa a vele való együttműködés, nem pedig az, hogy megpróbáljuk megfékezni, ahogyan az Egyesült Államok a hidegháború idején a Szovjetunióval bánt. Az elköteleződés Kína aktív tagságához vezetne a világ néhány fontos intézményében, és segítene integrálni Kínát az amerikaiak által vezetett gazdasági rendbe, ami elkerülhetetlenül segítene Kínát liberális demokráciává alakítani. Kína ekkor a nemzetközi rendszer "felelős szereplője" lenne, és nagymértékben motivált lenne arra, hogy békés kapcsolatokat tartson fenn más országokkal.¹⁸

A Bush-doktrína, amelyet 2002 folyamán dolgoztak ki, és amelyet Irak 2003. márciusi lerohanásának igazolására használtak, egy harmadik példa arra, hogy az Egyesült Államok egy liberális nemzetközi rendet kíván felépíteni. Szeptember 11. után a Bush-kormányzat arra a következtetésre jutott, hogy az úgynevezett "terrorizmus elleni globális háború" megnyeréséhez nemcsak az al-Kaida legyőzésére van szükség, hanem az olyan országokkal való szembenézésre is, mint Irán, Irak és Szíria. A legfontosabb működési feltételezés az volt, hogy ezeknek az úgynevezett "gazemberállamoknak" a rezsimjei szoros kapcsolatban állnak az al-Kaidához hasonló terrorszervezetekkel, atomfegyverek megszerzésére törekszenek, és akár terroristáknak is adhatják azokat.¹⁹ Az elterjedés és a terrorizmus elleni küzdelem legjobb módja, a

---

¹⁷ Strobe Talbott, "Why NATO Should Grow", *New York Review of Books*, 1995. augusztus 10. Talbott NATO-bővítéssel kapcsolatos nézeteit széles körben osztották a Clinton-kormányzat felsőbb köreiben. Lásd Warren Christopher külügyminiszter, "A NATO nyugati erejének megerősítése és a keletvel való együttműködés elmélyítése", nyitóbeszéd az Észak-atlanti Tanács miniszteri találkozásán, Noordwijk, Hollandia, 1995. május 30.; Madeleine Albright külügyminiszter, "A Presidential Tribute to Gerald Ford", Ford Museum Auditorium, Grand Rapids, Michigan, 1997. április 17.; Madeleine Albright külügyminiszter, ünnepi beszéd, Harvard Egyetem, 1997. június 5..

¹⁸ Madeleine Albright külügyminiszter, "Amerikai elvek és célok Kelet-Ázsiában", 1997. évi Forrester előadás, U.S. Naval Academy, Annapolis, Maryland, 1997. április 15. Lásd még: Warren Christopher külügyminiszter, "Amerika és az ázsiai-csendes-óceáni térség jövője", beszéd az Asia Society előtt, New York City, 1994. május 27.; "A National Security Strategy of Engagement and Enlargement", The White House, 1995. február, 28-29. o.; "A National Security Strategy for a New Century", White House, 1998. október, 41-47. o. Robert Zoellick külügyminiszter-helyettes 2005-ben vezette be először a "felelős érdekelt fél" kifejezést. Zoellick, "Whither China? A tagságtól a felelősségvállalásig", az USA és Kína közötti kapcsolatok nemzeti bizottsága előtt tartott beszéd, New York, 2005. szeptember 21.

¹⁹ Bush elnök nem sokkal Irak 2003. márciusi lerohanása előtt azt mondta, hogy "a terrorizmus elleni háborúban a legnagyobb veszélyt a tömegpusztító fegyverekkel felfegyverkezett külső rezsimek jelentik". George W. Bush elnök, beszéd az AEI éves vacsoráján, 2003. február 28. A Bush-doktrínáról lásd:

The National Security Strategy of the United States, (Washington, DC: The White House, 2002. szeptember 17.).

Bush-kormányzat érvelése szerint az volt a cél, hogy a Nagy Közel-Kelet összes országát liberális demokráciává alakítsák át, ami a régiót a béke óriási övezetévé változtatná, és ezzel a kettős problémát levinné az asztalról. ²⁰ "A világnak egyértelmű érdeke a demokratikus értékek elterjedése" - mondta Bush elnök - "mert a stabil és szabad nemzetek nem szülnék gyilkos ideológiákat. Bátorítják a békés törekvést egy jobb életre".²¹

Az 1990-es évek elején sok megfigyelő számára úgy tűnt, hogy az Egyesült Államok jó helyzetben van a liberális nemzetközi rend megteremtéséhez. Bőséges tapasztalattal rendelkezett a nyugati rend kiépítésében és működtetésében a hidegháború alatt, és potenciális riválisaihoz képest figyelemre méltóan erős volt. Kína akkoriban felemelkedésének kezdeti szakaszában volt, Oroszország pedig a teljes zűrzavar állapotában volt, ami az 1990-es évek során végig így is maradt. Ez a hatalmas erőfölény azt jelentette, hogy az egypólus nagyrészt figyelmen kívül hagyhatta a realista diktátumokat és a liberális elvek szerint cselekedhetett, ami a hidegháború alatt lehetetlen volt. Ráadásul ezt a hatalmi előnyt arra lehetett felhasználni, hogy más államokat rávegyenek vagy kényszerítsenek arra, hogy kövessék Washington parancsait. Szükség esetén mindig fennállt annak a lehetősége, hogy az Egyesült Államok erőszakot alkalmazzon, hogy elérje az akaratát.

Végül pedig az Egyesült Államok és szövetségesei bőséges legitimitással rendelkeztek a hidegháború befejezését közvetlenül követő években. Nemcsak megnyerték ezt az elhúzódó konfliktust, hanem úgy tűnt, hogy a liberális demokráciának nem volt életképes alternatívája, ami a belátható jövőre nézve optimális politikai rendnek tűnt. Akkoriban széles körben úgy vélték, hogy végül a világ szinte minden országa liberális demokráciává válik, ami Francis Fukuyamát arra a következtetésre juttatta, hogy ez lehet "a történelem vége".²² Lényegében úgy tűnt, hogy az Egyesült Államoknak a szél a háta mögött van, és szabadon folytathatja a liberális hegemoniát, egy olyan külpolitikát, amely a liberális elveken alapuló világrend kiépítésére szólított fel.²³

Az 1990-es években és a 2000-es évek elején úgy tűnt, hogy az Egyesült Államok és közeli szövetségesei jó úton haladnak egy teljes körű liberális nemzetközi rend kialakítása felé. Bizonyára voltak problémák, de általánosságban elmondható, hogy a kialakulóban lévő rend jól működött. Kevesen számítottak arra, hogy néhány évvel az új évezred elején elkezd szétesni, de ez történt.

---

²⁰ Azt gondolhatnánk, hogy a NATO terjeszkedése, a Kína liberális demokráciává alakítására irányuló amerikai erőfeszítések és a Bush-doktrína valójában a kötődés nélküli realizmus bizonyítékai, amelyet az egypólusúság eljövetele tett lehetővé. Ez a következtetés azonban téves lenne. A politikai körökben és a külpolitikai intézményrendszeren belüli diskurzusból egyértelműen kiderül, hogy ezeket és más politikákat liberális elméletek motiválták, és hogy az Egyesült Államok és nyugati szövetségesei szilárdan elkötelezettek voltak egy olyan liberális világrend kiépítése mellett, amely túllép az erőegyensúlyi politikán. Érdemes megjegyezni, hogy szinte minden realista ellenezte a NATO bővítését, az iraki háborút és a Bush-doktrínát. Továbbá, a Kínával való bánásmódban a megfélemezés hangsúlyozását részesítették előnyben az elkötelezettséggel szemben. Ha az Egyesült Államokat a hidegháborút követően a realista logika vezérelte volna, akkor egy agnosztikus nemzetközi rend megteremtésére törekedett volna, és a realisták által szorgalmazott politikát folytatta volna.

²¹ Bush, beszéd az AEI éves vacsoráján.

²² Francis Fukuyama, "A történelem vége?", *National Interest*, 16. szám (1989 nyár), 3-18. o.

²³ Mearsheimer, *A nagy téveszme*.

VII. Az aranyévek

Az Egyesült Államok és szövetségesei jó munkát végeztek Kína és Oroszország integrálásában a világ legfontosabb gazdasági intézményeibe a hidegháború befejezése utáni évtizedben. Oroszország 1992 júniusában csatlakozott az IMF-hez és a Világbankhoz, bár a WTO-hoz csak 2012 augusztusában csatlakozott. Kína 1980 áprilisa óta tagja az IMF-nek és a Világbanknak, amikor Tajvan helyét vette át ezekben az intézményekben. Kína 2001 decemberében csatlakozott a WTO-hoz. Bár 1997-ben volt egy kisebb válság Tajvan miatt, a kínai-amerikai kapcsolatok egyébként az 1990-es években és a 2000-es évek elején végig jók voltak. Úgy tűnt, hogy az elkötelezettség működik. A Moszkva és Washington közötti kapcsolatok szintén jól alakultak ebben az időszakban.

Európában is pozitív volt a történet. A Maastrichti Szerződés (1992) jelentős előrelépést jelentett az európai integráció előmozdításában, majd 1999-ben debütált az euró, amit széles körben annak bizonyítékeként tekintettek, hogy az EU fényes jövő előtt áll. Továbbá alig volt probléma az EU és a NATO kelet-európai terjeszkedésének korai hullámaival, bár az oroszok világossá tették ellenállásukat. Végül Csehszlovákia és a Szovjetunió is békésen szétesett. Jugoszlávia azonban nem, ami a boszniai és koszovói háborúkhoz vezetett, amelyeket az Egyesült Államok és NATO-szövetségesei csak lassan tudtak lezárni. A Balkánon azonban végül 1999-ben hideg béke köszöntött be.

A Nagy-Közel-Kelet története vegyesebb volt, de még ott is úgy tűnt, hogy a régió lassan, de folyamatosan beépül a liberális nemzetközi rendbe.

Izrael és a PFSZ 1993 szeptemberében aláírta az oslói egyezményt, ami reményt adott arra, hogy a két fél az évtized végére békés megoldást találhat a konfliktusra. Az Egyesült Államok az ENSZ Biztonsági Tanácsának felhatalmazása alapján szövetségesek széles körű koalícióját vezetve 1991 elején elképesztő katonai győzelmet aratott Irak felett - felszabadította Kuvaitot, súlyosan meggyengítette Irak hadseregét, és leleplezte titkos nukleáris fegyverprogramját, amelyet ezután leállítottak. Ennek ellenére Szaddám Huszein továbbra is hatalmon maradt. Afganisztán szintén problémás terület maradt, főként azért, mert a tálibok lehetővé tették az al-Kaida működését, ami 9/11-hez vezetett. Az aznapi események azonban arra késztették az Egyesült Államokat, hogy 2001 októberében lerohanja Afganisztánt, és megdöntse a tálibok hatalmát, helyükre pedig egy nyugatbarát rezsimet ültessen. Ezután 2003 márciusában az amerikai hadsereg elfoglalta Irakot, és megdöntötte Szaddám hatalmát. 2003 nyarára úgy tűnt, hogy a Bush-doktrína, amelynek célja a demokrácia elterjesztése volt a Közel-Keleten, a szándékoknak megfelelően működik.

A demokrácia a hidegháborút követően egyértelműen előretört, látszólag megerősítve Fukuyama állítását, miszerint nem volt életképes alternatívája. A Freedom House szerint 1986-ban a világ országainak 34 százaléka volt demokrácia. Ez a szám 1996-ra 41 százalékra, majd 2006-ra 47 százalékra ugrott.²⁴ Az egyes régiókban időnként előforduló zavargások ellenére a nemzetközi gazdaság az 1990-es években és a 2000-es évek elején jól működött. Ráadásul egyre nagyobb érdeklődés mutatkozott az emberi jogok megsértőinek üldözése iránt, ami egy neves tudóst arra késztetett, hogy könyvet írjon *Az igazságszolgáltatás kaszkádja* címmel: *Az emberi jogok*

²⁴ Arch Puddington és Tyler Roylance, "Populists and Autocrats: The Dual Threat to Global Democracy," in *Freedom in the World, 2017* (Washington, DC: Freedom House, 2017), 4. o.

A büntetőeljárások megváltoztatják a világpolitikát. ²⁵ A proliferációs fronton Dél-Afrika 1989-ben felhagyott nukleáris fegyverprogramjával, Fehéroroszország, Kazahsztán és Ukrajna pedig lemondott a Szovjetuniótól örökölt nukleáris arzenáljáról. Észak-Korea, amely az 1990-es évek elején már úton volt a nukleáris fegyverek kifejlesztése felé, 1994-ben beleegyezett programja megszüntetésébe.

Az Egyesült Államok és szövetségesei az 1990-es évek során némi kudarccal szembesültek. India és Pakisztán 1998-ban nukleáris fegyvereket tesztelt, az Egyesült Államok pedig vereségeket szenvedett Haitin (1994-95) és Szomáliában (1993), nem beszélve arról, hogy a Clinton-kormányzat túl lassan reagált az 1994-es ruandai népirtásra. Nem sikerült leállítani a halálos kongói és szudáni háborúkat sem, miközben az al-Kaida egyre veszélyesebbé vált Afganisztánban.

Mégis, határozottan állítható, hogy rövid idő alatt hatalmas előrelépés történt a liberális nemzetközi rend világméretű elterjesztésében, és hogy az Egyesült Államok és szövetségesei végül képesek lesznek arra, hogy a problémás afrikai és más afrikai országokat integrálják az új rendbe, és további lépéseket tegyenek a proliferáció visszaszorítása terén.

VIII. A liberális világrend délre megy

A 2000-es évek első évtizedének közepén komoly repedések kezdtek megjelenni a liberális nemzetközi rendben, amelyek azóta tovább szélesedtek. Gondoljunk csak arra, hogy mi történt a Nagy Közel-Keleten. 2005-re nyilvánvalóvá vált, hogy az iraki háború katasztrófába torkollik, és az Egyesült Államoknak nem volt stratégiája a harcok leállítására, nemhogy Irak liberális demokráciává alakítására. Ezzel egy időben az afganisztáni helyzet kezdett romlani, amikor a tálibok feltámadtak a halálból, és kihívást kezdtek intézni az amerikaiak által Kabulban felállított kormány ellen. A tálibok idővel megerősödtek, és az afganisztáni háború mára az USA történetének leghosszabb háborújává vált, és még mindig nem látszik a vége. Az Egyesült Államok és szövetségesei Líbiában és Szíriában is rendszerváltásra törekedtek, ami végül mindkét országban halálos polgárháborút idézett elő. Ráadásul Irak és Szíria tönkretételének elősegítése során a Bush- és az Obama-kormányzat központi szerepet játszott az ISIS létrehozásában, amely ellen az Egyesült Államok 2014-ben háborút indított.

Az oslói békefolyamat, amely egykor oly ígéretesnek tűnt, teljesen kudarcot vallott, és gyakorlatilag nincs remény arra, hogy az izraeli-palesztin konfliktus belátható időn belül rendeződjön.

Valójában Izrael Washington segítségével apartheid-állammá alakította magát. Az Egyesült Államok szintén hozzájárul a Jemenben folyó gyilkosságokhoz és vérengzésekhez, és beleegyezését adta, amikor Egyiptomban 2013-ban megdöntötték a demokratikusan megválasztott kormányt.

Az Egyesült Államok és szövetségesei távolról sem építették be a Nagy-Keletet a liberális nemzetközi rendbe, hanem kulcsszerepet játszottak az illiberális rendetlenség elterjesztésében ebben a régióban.

²⁵ Kathryn Sikkink, *Az igazságszolgáltatás kaszkádja: How Human Rights Prosecutions Are Changing World Politics* (New York: Norton, 2011). Lásd még Sarah B. Snyder, *From Selma to Moscow: How Human Rights Activists Transformed U.S. Foreign Policy* (NY: Columbia University Press, 2018).

Európa, amely az 1990-es években a liberális nemzetközi galaxis legfényesebb csillagának tűnt, ma komoly bajban van. Az EU 2005-ben súlyos kudarcot szenvedett, amikor a francia és a holland választók elutasították az európai alkotmány létrehozásáról szóló szerződést. Még ennél is nagyobb kárt okozott az euróövezet válsága, amely 2009 végén kezdődött és máig tart. Nemcsak az euró törékenységére világított rá, hanem heves ellenségeskedést is szült Németország és Görögország között.²⁶ A helyzetet tovább súlyosbította, hogy Nagy-Britannia 2016 júniusában úgy döntött, kilép az EU-ból, miközben az idegengyűlölő jobboldali pártok Európa-szerte egyre erősebbek. Valójában az alapvetően illiberális nézetek mindennaposak a kelet-európai vezetők körében. Ahogy a *New York Times* egyik 2018. januári cikke fogalmazott: "A cseh elnök bűnözőknek nevezte a muszlim bevándorlókat. A lengyel kormánypárt vezetője szerint a menekültek tele vannak betegségekkel. Magyarország vezetője méregnek nevezte a migránsokat ... [és] Ausztria új szélsőjobboldali belügyminisztere azt javasolta, hogy a migránsokat menekültügyi központokban koncentrálják - a második világháború minden nyilvánvaló és visszataszító visszhangjával együtt."²⁷

Végül pedig Kelet-Ukrajnában polgárháború dúl, amelyben Oroszország is részt vesz, amely 2014 márciusában elfoglalta Ukrajnától a Krímet, ami komolyan megromlott az Oroszország és a Nyugat közötti kapcsolatokban. Mindkét fél jelentősen növelte haderejét Kelet-Európában, és rendszeresen tartanak katonai gyakorlatokat, amelyek fokozzák a köztük lévő feszültséget. Ez a válság, amely nagyrészt az EU és a NATO bővítésének eredménye, párosulva a Nyugat erőfeszítéseivel a demokrácia előmozdítására olyan országokban, mint Grúzia és Ukrajna, és talán még maga Oroszország is, nem mutatja a jelét annak, hogy egyhamar véget érne.²⁸ Tekintettel erre a helyzetre, Moszkva erőteljesen ösztönözve van arra, hogy vizsályt szítson a Nyugaton, és gyengítse az olyan intézményeket, mint az EU és a NATO.

A transzatlanti kapcsolatokban is repedések keletkeztek, különösen Donald Trumpnak a Fehér Házba való megérkezése óta. Ő hajlamos megvetni szinte az összes olyan intézményt, amely a liberális nemzetközi rendet alkotja, és ebbe beletartozik az EU és a NATO is, amelyet a 2016-os kampány során közismerten "elavultnak" nevezett. Egy vezető uniós politikus nem sokkal Trump hivatalba lépése után az európai vezetőknek küldött levelében úgy fogalmazott, hogy az új elnök komoly veszélyt jelent az EU jövőjére nézve.²⁹ Néhány hónappal később Angela Merkel német kancellár, aki mélyen elkötelezett atlantista, arra figyelmeztetett, hogy Európa

---

²⁶ Claudia Sternberg, Kira Gartzou-Katsouyanni és Kalypso Nicolaidis, *The Greco-German Affair in the Euro Crisis: Elveszett kölcsönös elismerés?* (London: Palgrave Macmillan, 2018).

²⁷ Patrick Kingsley, "Trump's Immigration Remarks Outrage Many, but Others Quietly Agree," *New York Times*, 2018. január 12.

²⁸ John J. Mearsheimer, "Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault," *Foreign Affairs*, Vol. 93, No. 5 (September/October 2014), pp. 77-89; John J. Mearsheimer, "Moscow's Choice," *Foreign Affairs*, Vol. 93, No. 6 (November/December 2014), pp. 175-78.

²⁹ James Kanter, "Trump Threatens Europe's Stability, A Top Leader Warns," *New York Times*, 2017. január

31.

nem függhet úgy az Egyesült Államoktól, mint egykoron, és ezért az európaiaknak "valóban a saját kezükbe kell venniük a sorsunkat" ³⁰.

A 2008-as globális pénzügyi válság nemcsak az emberek életében okozott óriási károkat, hanem megkérdőjelezte a liberális nemzetközi rendet irányító elit kompetenciáját is. ³¹ Az Oroszország és a Nyugat közötti kapcsolatok megromlásán kívül aggasztó jelek mutatkoznak a Kínával való potenciális konfliktusra, amely eltökélten változtatni akar a status quo-n a Kelet-kínai-tenger, a Dél-kínai-tenger, Tajvan és az Indiával közös határ tekintetében. Nem meglepő, hogy az Egyesült Államok most inkább abban érdekelt, hogy megfékezze Kínát, mintsem hogy elkötelezze magát. Sőt, a Trump-kormányzat nemrégiben azt mondta, hogy hiba volt felvenni Kínát a WTO-ba, mivel protekcionista politikája egyértelművé teszi, hogy Peking nem hajlandó az intézmény szabályai szerint játszani. ³²

Végül pedig a liberális demokráciák száma az elmúlt évtizedben csökkent, megfordítva egy korábban megállíthatatlannak tűnő tendenciát. Ehhez kapcsolódóan a puha tekintélyelvűség a liberális demokrácia vonzó alternatívájának tűnik, ami az 1990-es évek elején még szinte elképzelhetetlen volt. Egyes vezetők ma már az illiberális demokrácia erényeit dicsérik, míg mások olyan országokat irányítanak, amelyek mélyen vallásos meggyőződésen alapuló politikai rendszerek mellett kötelezték el magukat. Természetesen a liberális demokrácia az utóbbi években veszített vonzerejéből, különösen azért, mert az amerikai politikai rendszer gyakran diszfunkcionálisnak tűnik. Manapság még komoly tudósok is aggódnak az amerikai demokrácia jövője miatt. ³³ Összefoglalva, a liberális nemzetközi rend ostrom alatt áll.

IX. Mi ment rosszul

A liberális nemzetközi rend kiépítésének kezdeti sikerei ellenére ez a rend magában hordozta saját pusztulásának magvait. Még ha a politikai döntéshozók a rend élén bölcsőbb irányítók is lettek volna, akkor sem tudták volna érdemben meghosszabbítani annak felezési idejét. Bukásra volt ítéelve, mert hat végzetes hibát tartalmazott, amelyek aláásták hatékonyságát. ³⁴

---

³⁰ Henry Farrell, "Thanks to Trump, Germany Says It Can't Rely on the United States. What Does That Mean?" *Washington Post*, 2017. május 28.

³¹ John Lanchester, "After the Fall", *London Review of Books*, 40. évfolyam, 13. szám (2018. július 5.), 3-18. o.; Adam Tooze, *Crashed: How a Decade of Financial Crises Changed the World* (New York: Viking, 2018). *

³² Shawn Donnan, "US Says China WTO Membership Was a Mistake," *Financial Times*, 2018. január 19.

³³ William A. Galston, *Antipluralizmus: The Populist Threat to Liberal Democracy* (New Haven, CT: Yale University Press, 2018); Steven Levitsky and Daniel Ziblatt, *How Democracies Die* (New York: Crown, 2018); Cass R. Sunstein (szerk.), *Can It Happen Here? Authoritarianism in America (tekintélyelvűség Amerikában)* (New York: Dey Street Books, 2018).

³⁴ Bármely ideológiai nemzetközi rend - legyen az a liberalizmuson, kommunizmuson vagy bármely más egyetemes ideológián alapuló - rövid életre van ítéelve, főként a világnak a hegemon képére történő átalakításának nehézségei miatt, amint azt az alábbiakban leírtuk. Az agnosztikus nemzetközi rend - az egypólusúság másik lehetséges rendtípusa - hosszú távon jelentős kitarással rendelkezhet, mivel a magányos pólus általában elfogadja a nemzetközi rendszer politikai és társadalmi életében rejlő heterogenitást, és nem próbálja meg mikro-irányítani a

bolygó minden országának tetteit.

A liberális nemzetközi rend kiépítésének legfontosabb feladata a liberális demokrácia széles körű elterjesztése volt, amit kezdetben kiválóan megvalósítható feladatnak tekintettek. De a rend első három végzetes hibája együttesen nemcsak ezt a küldetést tette tönkre, hanem a rendet is gyengítette.

Először is, a rend arra a téves feltételezésre épült, hogy a politika a huszadik század végére olyan szintre fejlődött, hogy a liberális demokráciának nincs életképes alternatívája. Nemcsak hogy minden más politikai rendszerrel szemben felsőbbrendű volt, így szólt az érvelés, de ezt a tényt széles körben elismerték. Így viszonylag könnyű lenne létrehozni egy liberális nemzetközi rendet, mert a liberális demokrácia elterjedése a világon kevés ellenállásba ütközne. Sőt, a legtöbb ember örömmel fogadná a nyugati típusú demokráciában való élet gondolatát, ahogyan az a kommunizmus összeomlása után Kelet-Európában is látszott.

Ez a feltételezés azonban téves volt.³⁵ Soha nem volt és soha nem is lesz általános egyetértés arról, hogy mi az ideális politikai rendszer. Lehet azzal érvelni, hogy a liberális demokrácia a legjobb kormányzati forma (és én ezt tenném), de mások mindig más politikai rendszert fognak előnyben részesíteni. Érdeemes emlékezni arra, hogy az 1930-as években Európában sokan a kommunizmust és a fasizmust részesítették előnyben a liberális demokráciával szemben. Lehet egyetérteni, de azt mondhatjuk, hogy a liberális demokrácia végül győzedelmeskedett e két izmus felett. Bár ez igaz, az 1930-as években történtek azt mutatják, hogy a liberális demokrácia nem a dolgok természetes rendje, és nem szokatlan, hogy az eliték és közönségük alternatív politikai rendszereket választanak. Így nem lehet meglepő, hogy Kelet-Európában illiberális demokráciák alakultak ki, miközben Kína és Oroszország tekintélyelvű uralmat fogadott el, Észak-Korea diktatúra, Irán iszlám köztársaság, Izrael pedig zsidó állam. Az sem lehet meglepő, hogy soha nem volt olyan időszak, amikor a világ országainak több mint ötven százaléka liberális demokrácia volt.³⁶

Ez a véleménykülönbség arról, hogy mi a legjobb kormányzati rendszer, azt jelenti, hogy rendkívül nehéz lesz olyan világot teremteni (és fenntartani), amelyben minden nagyhatalom liberális demokrácia, és szinte lehetetlen olyan világot kialakítani, amelyben szinte minden kisebb hatalom is liberális demokrácia. Lehetetlen azonban liberális nemzetközi rendet teremteni anélkül, hogy legalább az elsőt ne teljesítenénk. A liberalizmus terjesztése tehát nem csak nehéz lesz, de heves ellenállásba is fog ütközni az alternatív politikai rendszert preferáló országok részéről.

Másodszor, a liberális nemzetközi rend kiépítése óhatatlanul háborúhoz vezet a kisebb hatalmak ellen, amelyek célja, hogy liberális demokráciákká alakítsák őket. Jelentős korlátok vannak annak, hogy a nagyhatalmak egyáltalán megpróbálhatnak-e ilyen jellegű társadalmi mérnöki munkát végezni a két- vagy többpólusúságban, **főként** azért, mert **elsősorban** arra összpontosítanak, hogy egymással versengjenek a befolyásért és a hataloméért. A liberális demokrácia terjesztése másodlagos, ha nem harmadlagos.

---

³⁵ Larry Diamond, Marc F. Plattner és Christopher Walker (szerk.), *Authoritarianism Goes Global: The Challenge to Democracy* (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2016).

³⁶ Puddington és Roylance, "Populists and Autocrats" (Populisták és autokraták), 4. o. *

jelentőségét. Az egypólusúságban azonban az egyetlen pólus szabadon indulhat keresztes hadjáratokat a világ demokratikusabbá tételéért, egyszerűen azért, mert nincsenek rivális nagyhatalmak, amelyek miatt aggódni kellene. Így nem meglepő, hogy az Egyesült Államok hét háborút vívott a hidegháború befejezése óta eltelt években, és ebben az időszakban minden harmadik évből kétszer háborúban állt.³⁷ Ezek a háborúk azonban kivétel nélkül nem érik el céljukat, ami aláássa a rend iránti közvélemény támogatását, és kétségbe vonja vezetőinek hozzáértését.

Az Egyesült Államok 9/11 óta a legtöbb erőfeszítést a demokrácia kiépítésére összpontosította a Közel-Keleten. Ez a politika azonban egyik szánalmas kudarcot a másik után okozta. Gondoljunk csak Afganisztánra, Egyiptomra, Irakra, Líbiára és Szíriára.³⁸ Ennek a siralmas eredménynek számos oka van.³⁹ A nagyszabású társadalmi tervezés bármely társadalomban nehéz, de különösen egy olyan idegen országban, amelynek politikai vezetését éppen most buktatták meg és amely zavargások közepette áll. Ráadásul a nacionalizmus rendkívül erős erő az egész világon, ami azt jelenti, hogy a kisebb hatalmak nem akarják, hogy egy nagyhatalom mondja meg nekik, milyen politikai rendszer a legjobb számukra. Ez a reakció valószínűleg heves ellenálláshoz vezet az egyedüli pólus ellen a célországban belül. Végezetül, ahogyan azt már korábban említettük, nem minden ország szerelmes a liberális demokráciába, és ezekben az esetekben a társadalmi mérnöki munka még nehezebb lesz.

Harmadszor, a liberális nemzetközi rend kiépítését alátámasztó keresztes hadjárat mentalitás az egypólus és a rendszerben lévő minden olyan nagyhatalom közötti kapcsolatok megmérgezéséhez is vezet, amely nem liberális demokrácia. Míg a domináns állam erősen hajlik arra, hogy háborút indítson kisebb hatalmak ellen a rendszerváltás elérése érdekében, addig a nagyhatalmakat ritkán fogja megtámadni ebből a célból. A költségek túl nagyok lennének, a siker valószínűsége pedig különösen alacsony. Ezért az amerikai döntéshozók a hidegháború utáni időszakban soha nem gondoltak komolyan arra, hogy lerohanják Kínát vagy Oroszországot, annak ellenére, hogy az Egyesült Államok sokkal erősebb, mint bármelyik ország.

Mindazonáltal Washington komolyan elkötelezte magát amellett, hogy mind Kínát, mind Oroszországot liberális demokráciává alakítja, és beolvasztja őket az USA által uralt liberális világrendbe.

Az amerikai vezetők nemcsak világossá tették szándékaikat, hanem nem kormányzati szervezeteket és különböző finom stratégiákat is alkalmaztak, hogy Pekinget és Moszkvát a liberális demokrácia felé tereljék. A oldalon

---

³⁷ John Ikenberry azt állítja, hogy ahhoz, hogy az Egyesült Államok fenntarthassa a liberális nemzetközi rendet, visszafogott külpolitikát kell folytatnia. "Minél inkább kilátszik a hatalom ezen intézmények mögül" - írja - "annál inkább reakciót és ellenállást fog kiváltani". Ikenberry azonban úgy véli, hogy ez nem jelent problémát Amerika számára, mert "egyedülálló képességgel rendelkezik a stratégiai visszafogottságra". Ikenberry, *A győzelem után*, 270-71. oldal. De téved; az olyan liberális hegemónok, mint az Egyesült Államok, rendkívül agresszívek, és különösen ambiciózus programokkal rendelkeznek.

³⁸ Az Egyesült Államok 2001-ben Afganisztánba, 2003-ban pedig Irakba szállt be, hogy megdöntse a tálibokat, illetve Szaddám Huszeint. 2011-ben amerikai légiert vetett be, hogy segítsen eltávolítani Muammar Kadhafi ezredet a líbiai hatalomból. Az Egyesült Államok nem vetette be saját katonai erőit az egyiptomi és szíriai

rendszerátalakítás érdekében.

2011-től kezdve segített a szíriai lázadó csoportok felfegyverzésében és kiképzésében, amelyek célja Bassár el-Aszad eltávolítása volt a hatalomból. Washington 2013-ban beavatkozott az egyiptomi politikába, hogy elősegítse Mohamed Morszi elnök, egy demokratikusan megválasztott vezető megbuktatását, akit egy katonai diktátor, Abdel Fattah el-Szíszi tábornok váltott fel.

³⁹ Mearsheimer, *A nagy téveszme*, fejezetek. 5-6.

a cél a békés rendszerváltás. Kína és Oroszország előreláthatóan ugyanolyan okokból ellenállt az egypólusúak rendszerváltási törekvéseinek, mint a kisebb hatalmak az USA belpolitikájuk alakítására irányuló törekvéseinek, és valószínűleg ugyanazokért, amiért az amerikaiak visszariadnak attól a gondolattól, hogy Oroszország - vagy bármely más állam - beavatkozzon az országuk politikájába. Egy olyan világban, ahol a nacionalizmus a legerősebb politikai ideológia, az önrendelkezés vagy szuverenitás minden ország számára óriási jelentőséggel bír.

Továbbá Kína és Oroszország realista okokból ellenállt a liberális világrendbe való teljes beolvadásnak, mivel ez lehetővé tenné az Egyesült Államok számára, hogy gazdaságilag, katonailag és politikailag uralja a nemzetközi rendszert. Különösen sem Peking, sem Moszkva nem akarja, hogy amerikai katonai erők legyenek a szomszédságukban, még kevésbé a határaikon. Így aligha meglepő, hogy Kína az amerikai hadsereg nyugati csendes-óceáni térségből való kiszorításáról beszél, Oroszország pedig régóta mélyen ellenzi az EU és a NATO kelet-európai terjeszkedését, ami végül a 2014-es ukrán válsághoz vezetett. Ez a folyamatos konfliktus nemcsak megmérgezte a Moszkva és Washington közötti kapcsolatokat, hanem arra ösztönözte Oroszországot, hogy megtalálja a módját mind az EU, mind a NATO gyengítésének. Röviden, mind a nacionalista, mind a realista számítások arra készítették az egypólusúság két nagyhatalmát, hogy megkérdőjelezzék a liberális nemzetközi rend terjesztésére irányuló amerikai erőfeszítéseket.

Negyedszer, egy erős liberális nemzetközi rend kiépítése komoly politikai problémákat okoz a liberális demokráciákon belül, mert olyan politikákat eredményez, amelyek szembe mennek a nacionalizmussal, amely valóban félelmetes ellenfél. Ezek a problémák a belső fronton, amelyek két formában jelentkeznek, végül visszahatnak magára a rendre.

Először is, a liberális államok egyre több és több hatáskört ruháznak át a rendet alkotó nemzetközi intézményekre, amit gyakran a szuverenitásuk feladásának bizonyítékeként tekintenek. Lehet vitatkozni arról, hogy ezek a liberális országok valóban lemondanak-e a szuverenitásról, de az nem kérdés, hogy a fontos döntések meghozatalának hatáskörét delegálják ezekre az intézményekre, ami egy modern nemzetállamban valószínűleg komoly politikai problémákat okoz.⁴⁰ Végül is a nacionalizmus olyan politikai ideológia, amely az önrendelkezést és a szuverenitást részesíti előnyben, és így valószínűleg konfliktusba kerül a nemzetközi intézményekkel, amelyek olyan politikákat hoznak, amelyek döntően a tagállamaikat érintik.⁴¹ "A nemzetközi hatalom ilyen kiterjesztéseinek kumulatív hatása", Jeff Colgan és

---

⁴⁰ Gyakran mondják, hogy az uniós tagállamok szuverenitásuk egy részét átadják ennek az intézménynek. Lásd például: Rosato, *Europe United*, 30. o. Én nem értek egyet. Jean Bodin, Mariya Grinberg és Carl Schmitt nyomdokain haladva a szuverenitást úgy határozom meg, mint egy politikai szervezet legfelsőbb döntési jogkörét. Úgy vélem, hogy a szuverének átruházhatják bizonyos döntések meghozatalának hatáskörét nemzetközi intézményekre anélkül, hogy feladnák a legfőbb hatalmat, ami a szuverenitás lényege. Ez a folyamat leírja azt, ami az EU-ban végbement. A szuverének vissza is vehetik az átruházott hatalmat. Ezenkívül nem hiszem, hogy a szuverenitás osztható. Jean Bodin, *A szuverenitásról*, ford. és szerk. Julian H. Franklin (Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1992); Mariya Grinberg, "Indivisible Sovereignty: The Delegation of Authority and Reversibility", publikálatlan tanulmány, 2018. július; Carl Schmitt, *Political Theology: Four Chapters on the Concept of Sovereignty* (Chicago: University of Chicago Press).

⁴¹ Robert Jackson, *Szuverenitás*: Malden, MA: Polity Press, 2007), chap. 4.

Robert Keohane írja, "a szuverenitás túlzott korlátozása, és az emberek számára azt az érzést kelti, hogy idegen erők irányítják az életüket" ⁴².

E probléma intenzitása attól függ, hogy az adott intézmény mekkora befolyással bír a tagállamokra. Természetesen a liberális rendet alkotó intézmények kivétel nélkül úgy vannak kialakítva, hogy jelentős hatást gyakoroljanak tagjaik viselkedésére, ami aggodalomra ad okot a demokratikus deficit miatt a lakosság körében. A Brexit-szavazás során egyértelmű bizonyítéka volt ennek a jelenségnek. Tekintettel arra, hogy az EU-nak óriási hatása van tagjainak politikájára, nem meglepő, hogy a brit polgárok többsége azért szavazott a Brexit mellett, mert úgy érezte, hogy országa túl sok tekintélyt adott át Brüsszelnek, és itt az ideje, hogy újra megerősítse a brit szuverenitást. Különösen az volt a széles körben elterjedt érzés, hogy Nagy-Britannia elvesztette a gazdaságpolitikája feletti ellenőrzést, és ez a helyzet aláássa a demokratikus elszámoltathatóságot. ⁴³ A britek által nem választott brüsszeli uniós bürokratákat tekintették a brit gazdaságpolitika és más szakpolitikák fő tervezőinek. Így írnak a Brexitről szóló egyik fontos tanulmány szerzői: "A szuverenitás visszaszerzése - az irányítás visszavétele - a 2016-os választások egyik fő témája volt". ⁴⁴

Hasonló logika segít megmagyarázni, hogy Donald Trump miért tudta elfoglalni a Fehér Házat egy olyan programmal, amely az "Amerika az első" jelszót hangsúlyozta, és a liberális nemzetközi rendet alkotó szinte valamennyi kulcsfontosságú intézményt, köztük az EU-t is, felnyársalta. Nagy-Britannia és az Egyesült Államok természetesen nem akármilyen két állam. Ezek paradigmaticus liberális demokráciák, amelyek közül az egyik nagyrészt felelős a liberális világtrend megteremtéséért.

A liberális nemzetközi rend továbbá olyan politikákat eredményez, amelyek összeütközésbe kerülnek a nemzeti identitással, amely továbbra is figyelemre méltóan erős erő a világ országaiban, beleértve az Egyesült Államokat és Nyugat-Európát is. A liberalizmus alapvetően individualista ideológia, amely nagy súlyt helyez az elidegeníthetetlen jogok koncepciójára. Ez a meggyőződés, hogy a bolygón minden egyénnek ugyanazok az alapvető jogok járnak, a liberalizmus univerzalista dimenzióját támasztja alá. Ez az univerzalista vagy transznacionális perspektíva éles ellentétben áll a nacionalizmus mélységes partikularizmusával, amely arra a meggyőződésre épül, hogy a világ különálló nemzetek köré szerveződik, amelyeknek saját kultúrájuk van, és amelyeknek az a legjobb, ha saját államuk van, hogy túlélhessenek a "másik" fenyegetésével szemben ⁴⁵.

---

⁴² Jeff D. Colgan és Robert O. Keohane, "The Liberal Order Is Rigged: Fix It Now or Watch It Whither," *Foreign Affairs*, Vol. 96, No. 3 (May/June 2017), 42. o.

⁴³ Harold D. Clarke, Matthew Goodwin és Paul Whiteley, *Brexit: Why Britain Voted to Leave the European Union* (New York: Cambridge University Press, 2017), 69-72., 86., 111-15., 141., 166-70., 173. oldal.

⁴⁴ Clarke et al., *Brexit*, 141. o.

⁴⁵ A liberalizmusnak van egy fontos partikularista dimenziója is, amely inkább a nacionalizmusnak felel meg, és amelynek el kellene tántorítania a liberális államokat attól, hogy a világot a saját képükre próbálják átformálni. Konkrétan, a liberalizmus nagy hangsúlyt fektet a toleranciára, főként azért, mert azon a feltételezésen alapul, hogy lehetetlen egyetemes egyetértésre jutni az első elveket illetően. Mearsheimer, A

nagy téveszme, 53-54. oldal. Ezért elvárható lenne, hogy a liberális államok elfogadják azt a tényt, hogy a világot nem liberális államok lakják, és ne próbáljanak meg egy olyan világot létrehozni, amelyet kizárólag liberális demokráciák laknak. Amikor a nemzetközi politikáról van szó,

Tekintettel arra, hogy a liberalizmus az egyenlő jogokkal rendelkező egyénekre helyezi a hangsúlyt, valamint arra, hogy hajlamos a nemzeti identitást lekicsinyelni, sőt figyelmen kívül hagyni, nem meglepő, hogy a liberális nemzetközi rend hangsúlyozza, hogy az országoknak axiómaként be kell fogadniuk a menedéket kereső menekülteket, és hogy kevés akadálya lehet annak, hogy az egyének szabadon mozogjanak egyik államból a másikba. Ennek a politikának a paradigmatis példája az EU schengeni egyezménye, amely nagyrészt megszüntette a határokat az intézmény legtöbb tagállama között. Ráadásul az EU egészen a közelmúltig - legalábbis elvben - mélyen elkötelezett volt amellett, hogy megnyissa kapuit a problémás területekről menekülő menekültek előtt.

Egy olyan világban, ahol a nemzeti identitás nagy jelentőséggel bír, a különböző népek összekeverése, ami a nyitott határok és a széleskörű menekültpolitika esetén óhatatlanul megtörténik, a baj receptje. Egyértelműnek tűnik például, hogy a bevándorlás volt a fő ok, amiért a brit szavazók a Brexitet támogatták. Különösen az nem tetszett nekik, hogy az EU nyitott határokkal kapcsolatos politikája lehetővé tette a kelet-európai emberek számára, hogy könnyedén bevándoroljanak Nagy-Britanniába.⁴⁶ Nagy-Britannia aligha kivétel ebben a tekintetben, hiszen a bevándorlóellenes érzelmek széles körben elterjedtek Európában, és táplálják az EU-val szembeni ellenségességet.⁴⁷ A Nagy Közel-Keletről az elmúlt években Európába özönlő menekültek bizonyosan nem olyan fogadtatásban részesültek, mint amelyet a liberális nemzetközi rend középpontjában álló államoktól elvárnánk. Valójában óriási ellenállásba ütközött a menekültek befogadása, különösen Kelet-Európában, de Németországban is, ahol Angel Merkel kancellár politikai kárt okozott magának azzal, hogy kezdetben befogadta a menekülteket. A nyitott határok és a menekültek körüli balhé nemcsak az EU liberális értékek iránti elkötelezettségét kérdőjelezi meg, hanem olyan szakadékokat is nyitott a tagállamok között, amelyek alapjaiban rengették meg ezt a tiszteletre méltó intézményt.

Ötödször, a liberális nemzetközi rend kialakulásával együtt járó gazdasági kapcsolatok óriási növekedése gazdasági és politikai problémákhoz vezetett, amelyek aláássák ezt a rendet. A mai nemzetközi gazdaság nagymértékben integrált és rendkívül dinamikus. A változások örvénysebességgel történnek, és az egyik országban bekövetkező jelentős fejleményeknek mindig jelentős hatásai vannak más országokban. Kétségtelen, hogy ez a nyitott rendszer globális szinten lenyűgöző növekedést generál, de komoly problémákat is okoz, amelyek megoldására a kormányok nincsenek felkészülve, legalábbis ha a liberális világrend szabályai szerint játszanak. A legjobb módja annak, hogy megértsük ezt

---

a liberalizmus univerzalista irányzata azonban hajlamos felülkerekedni a partikularista irányzaton, ami azt jelenti, hogy a liberális államok általában intoleránsak más típusú politikai rendszerekkel szemben.

⁴⁶ Clarke et al., *Brexit*, 11., 23., 53., 59., 70., 102-03., 109., 113., 122-24., 166-70., 173., 205., 207-08. o. Bár a bevándorlást és a nyitott határokat a szuverenitástól elkülönítve kezelik a *Brexit* kapcsán, ezek a kérdések szorosan összefüggnek. Végül is Nagy-Britannia azért akar kilépni az EU-ból, hogy visszaszerezze a határai feletti hatalmat, amely most nagyrészt az EU kezében van.

⁴⁷ Clarke et al., *Brexit*, 222-29. o.

jelenséget a mai hiperglobalizáció és az 1944-től az 1980-as évek végéig a Bretton Woods rendszerben megvalósult globalizáció összehasonlítása.⁴⁸

A Bretton Woods-i rendszert úgy tervezték, hogy elősegítse a nyitott nemzetközi gazdaságot, de csak egy bizonyos pontig. Jelentős korlátok vonatkoztak például az államhatárokon átvitelő tőkeáramlásra, és bár a GATT-ot a nemzetközi kereskedelem megkönnyítésére tervezték, a kormányoknak jelentős mozgástere volt arra, hogy protekcionista politikát fogadjanak el, ha az érdekükben állt. A kormányok valójában olyan politikát folytathattak, amely nemcsak a jólétet segítette elő, hanem megvédte polgárait a piac szeszélyeitől is. John Ruggie a piacok és a kormányok közötti kapcsolatot "beágyazott liberalizmusnak" nevezi.⁴⁹ A Bretton Woods-i rendszer több mint négy évtizeden át jól működött.

Az 1980-as évek végén kezdődött és a hidegháború után felgyorsult hiperglobalizáció gyakorlatilag felborította a Bretton Woods-i rendszert. Az új rend célja a globális piacok szabályozásának jelentős csökkentése volt a tőkeáramlás ellenőrzésének megszüntetésével és a GATT WTO-val való felváltásával. Ez az új kereskedelmi szervezet, amely 1995-ben kezdte meg működését, azt a célt szolgálta, hogy világszerte megnyissa a piacokat, és különösen megnehezítse a kormányok számára a protekcionista politikák folytatását. "A szabad kereskedelem minden akadályát" - ahogy Dani Rodrik megjegyzi - "olyan fürtelemnek tekintették, amelyet el kell távolítani; a kikötésekátkozottak legyenek".⁵⁰ Lényegében a világgazdaság működésébe való szinte bármilyen kormányzati beavatkozást károsnak tekintettek a liberális nemzetközi rendre nézve. Hogy ismét Rodrikot idézzem: "Az állam a gazdasági növekedés szolgálóleányából a gazdasági növekedés legfőbb akadályává vált".⁵¹

A hiperglobalizáció globális szinten lenyűgöző növekedést eredményezett, de komoly problémákat is okozott, amelyeket a liberális nemzetközi rend képtelen megoldani. Konkrétan, egy ország gazdaságának egyes ágazataiban sok munkahely gyorsan megszűnik, és ezzel sok ember válik munkanélkülivé. A munkanélküliek - akik közül sokan képzetlen, kevéssé mozgékony munkavállalók - gyakran nehezen találnak jól fizető munkát, vagy egyáltalán munkát. És még ha találnak is jó munkát, mindig fennáll annak a lehetősége, hogy elveszítik azt, tekintettel a hiperglobalizációval járó kreatív pusztításra. Még azok is, akik

---

⁴⁸ A Bretton Woods és a hiperglobalizáció - vagy amit néha neoliberalizmusnak neveznek - későbbi tárgyalása nagyban támaszkodik Dani Rodrik: *The Globalization Paradox: Democracy and the Future of the World Economy* (New York: W.W. Norton, 2011) című könyvére. Lásd még Barry Eichengreen, *Globalizing Capital: A History of the International Monetary System*, 2. kiadás. (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2008); Dani Rodrik, *Has Globalization Gone Too Far?* (Washington, DC: Institute for International Economics, 1997. március); Dani Rodrik, *One Economics, Many Recipes: Globalization, Institutions, and Economic Growth* (Princeton, NJ: Princeton University Press, Princeton University Press, 2017); Joseph E. Stiglitz, *Globalization and Its Discontents Revisited* (New York: Norton, 2017).

⁴⁹ John G. Ruggie, "Nemzetközi rendszerek, tranzakciók és változás: in "International Regimes", szerk. Stephen D. Krasner, különszám, *International Organization*, Vol. 36, No. 2 (Spring 1982), pp. 379-415.

⁵⁰ Rodrik, *Globalizációs paradoxon*, 77. o.

⁵¹ Rodrik, *Globalizációs paradoxon*, 163. o.

akik még soha nem veszítették el a munkájukat, aggódnak amiatt, hogy előbb-utóbb ők is munkanélkülivé válnak. Röviden, a világgazdaságban rejlő dinamizmus nemcsak a munkahelyeket fenyegeti, hanem a jövővel kapcsolatos bizonytalanság érzését is erősíti az emberek körében szerte a világon.

Továbbá a hiperglobalizáció szinte mindenhol elképesztő gazdasági egyenlőtlenségeket eredményezett, amelyek a csökkenés kevés jelét mutatják.⁵² Sőt, úgy tűnik, hogy a probléma idővel valószínűleg csak súlyosbodni fog.⁵³ A Bretton Woods-i rendszerben a kormányok felkészültek az ilyen jellegű problémák kezelésére, és így jó helyzetben lettek volna ahhoz, hogy újraelosztó adópolitikát, képzési programokat dolgozzanak ki a munkavállalók számára és nagyvonalú jóléti juttatásokat dolgozzanak ki. A liberális nemzetközi rendben azonban szinte minden problémára az a megoldás, hogy a piacra bízzák annak megoldását, nem pedig a kormányokra, amelyeket inkább tehernek, mint előnynek tekintenek a globális gazdaság zökkenőmentes működéséhez. Amennyiben szabályokra van szükség a zökkenőmentes működés elősegítéséhez, jobb a nemzetközi intézményekre támaszkodni, mint a kormányokra.

A piacok természetesen nem tudják megoldani ezeket a problémákat; sőt, eleve ők okozták őket, és valószínűleg csak súlyosbítják azokat, ha nincsenek olyan kormányzati politikák, amelyek megvédhetik polgárait. Amint az várható volt, ezek a lappangó problémák széles körű elégedetlenséghez vezettek a hiperglobalizációval szemben, és egyre nagyobb az igény arra, hogy a kormányok protekcionista gazdaságpolitikát fogadjanak el, ami aláásná a liberális nemzetközi rendet. Donald Trump a 2016-os elnökválasztási kampányban természetesen kihasználta ezt a jelenlegi rendszerrel szembeni ellenséges hozzáállást, és nemcsak a nemzetközi intézmények, például a WTO ellen emelt szót, hanem a protekcionista gazdaságpolitika mellett is érvelt. Mindenekelőtt az amerikai munkavállalók védelmének fontosságát hangsúlyozta. Mind a republikánus előválasztásokon, mind az általános választásokon legyőzte azokat az ellenfeleit, akik a liberális nemzetközi rendet védték és a protekcionizmus ellen érveltek. Nem meglepő, hogy Trump a Fehér Házba való beköltözése óta határozottan protekcionista irányba mozdult el. Végül soron, amikor a piacok összeütköznek a nemzetállamok mélyen gyökerező érdekeivel, ahogyan az a hiperglobalizációval történt, végül az utóbbi fog érvényesülni, ami a liberális nemzetközi rend aláásásán munkálkodik.

A liberális világrendet két másik jelentős gazdasági probléma is sújtja. Az a könnyedség és gyorsaság, amellyel a tőke átáramlik a határokon, valamint az a hangsúly, amelyet a rend a kormányzati deregulációra helyez, valószínűleg jelentős válságokhoz vezet egyes országokban vagy régiókban, vagy akár az egész világot elborítja. "A nagy nemzetközi tőkemobilitás időszakai" - írja Carmen Reinhart és Kenneth Rogoff - "ismételten nemzetközi bankválságokat eredményeztek."⁵⁴ Nem meglepő, hogy számos jelentős válság volt már.

---

⁵² Lucas Chancel et al., *World Inequality Report, 2018* (Párizs: World Inequality Lab, 2017. december).
Lásd: <https://wir2018.wid.world/files/download/wir2018-full-report-english.pdf>.

⁵³ Walter Scheidel, *A nagy kiegyenlítő: Violence and the History of Inequality from the Stone Age to the Twenty-First Century* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2017).

⁵⁴ Carmen M. Reinhart és Kenneth S. Rogoff, *This Time is Different: Nyolc évszázad pénzügyi ostobaságai* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2011), 155. o.

mióta a hiperglobalizáció az 1980-as évek végén gyökeret vert. A legkövetkezetesebbek az 1997-1998-as ázsiai pénzügyi válság volt, amely veszélyesen közel került ahhoz, hogy az egész világra átterjedjen, valamint a 2007-2008-as pénzügyi válság, amely az 1930-as évek nagy gazdasági világválsága óta a legsúlyosabb világméretű gazdasági válság volt. Tekintettel a tőke folyamatos mobilitására, jó okunk van azt gondolni, hogy további ilyen jellegű válságok fognak bekövetkezni, amelyek tovább gyengítik a jelenlegi rend legitimitását, és akár össze is dönthetik azt.

A liberális világrend másik problémája az euróval kapcsolatos.⁵⁵ Amikor 1999-ben létrehozták ezt a valutát, óriási előrelépést jelentett a monetáris unió előmozdításában, de nem volt sem fiskális, sem politikai unió, amely az euró alapját képezte volna. A kritikusok azt jósolták, hogy az eurót fiskális és politikai unió nélkül idővel jelentős problémák fogják sújtani.⁵⁶ Sok támogató felismerte a problémát, de úgy gondolták, hogy a monetáris unió végül mindhárom fronton unióhoz vezet majd, és így kiküszöböli a problémát. Ez azonban nem történt meg, és az euró 2009-ben szembesült az első nagyobb válsággal, amely nemcsak gazdasági, hanem politikai problémákhoz is vezetett. A válság és az azt követő megoldási kísérletek felszínre hozták a kemény nacionalista érzelmeket Európában.

Az EU-nak nagy nehézséget okozott az euróvezeti válság kezelése, de a problémákat végül az olyan intézmények, mint az EKB, masszív mentőakciókkal kezelték, bár nem azelőtt, hogy jelentős politikai károkat okoztak volna az EU-nak. **Tooze: Az USA szerepe óriási.** Ennél is fontosabb, hogy nem történt jelentős elmozdulás a fiskális és politikai unió irányába, ami azt jelenti, hogy a megoldás ideiglenes, és az elkövetkező években valószínűleg további válságok várhatók.

Hatodszor, Kína beillesztése a liberális nemzetközi rendbe, ami a nyugati elit számára a hidegháború befejezése óta kiemelt prioritás volt, segítette Kínának jelentős katonai képességekkel rendelkező gazdasági hatalommá válni. Valójában Kína nagyhatalommá vált, aláásva ezzel az egypólusúságot, amely elengedhetetlen a liberális világrend fenntartásához. Ezt a problémát súlyosbítja az orosz hatalom feltámadása, amelyet szintén elősegített a meglévő rendbe való integrálódása. Kína felemelkedésével és Oroszország visszatérésével a rendszer az egypólusúságtól a többpólusúság felé mozdul el, ami a liberális nemzetközi rend végétét jelenti.⁵⁷ Természetesen sem Kína, sem Oroszország egyébként sem liberális demokrácia.

---

⁵⁵ Joseph E. Stiglitz, *The Euro: How a Common Currency Threatens the Future of Europe* (New York: Norton, 2016).

⁵⁶ Rudiger Dornbusch, "Euro Fantasies: Közös valuta mint csodaszer," *Foreign Affairs*, Vol. 75, No. 5 (szeptember/október 1996); Martin Feldstein, "EMU and International Conflict," *Foreign Affairs*, Vol. 96, No. 6 (november/december 1997); Josef Joffe, "The Euro: The Engine That Couldn't," *New York Review of Books*, Vol. 44, No. 19 (december 4, 1997) Paul Krugman, "The Euro: Beware of What You Wish For," *Fortune*, December 1998. *

⁵⁷ Azt gondolhatnánk, hogy Kína felemelkedése és az amerikai hatalom hanyatlása a liberális nemzetközi rend bukásának fő oka. Más szóval, amikor az Egyesült Államok volt az egyértelműen domináns hatalom, a rendszer jól működött, mert Washingtonnak megvoltak a szükséges eszközei ahhoz, hogy működjön. De ahogy a hatalma csökkent, a liberális rend kezdett szétesni. A hegemon stabilitáselméletnek ez a változata

nem az én érvelésem. Valóban,

A lényeg az, hogy a liberális nemzetközi rend, korai sikerei ellenére, számos hibát tartalmazott, amelyek végül aláásták azt.

X. Merre tartunk?

Elismerhetjük, hogy a liberális nemzetközi rend megtört, de azzal érvelhetünk, hogy lehetséges tanulni a múlt hibáiból és kijavítani az alapvető problémákat. A rend megmentésére azonban nincs járható út, mivel az a gyökerénél fogva végzetesen hibás. Az új rendet alakító kulcstényező a multipolaritás (Kína, Oroszország és az Egyesült Államok) eljövetele, amely egy realista nemzetközi rend és két korlátozott realista rend kialakulásához vezet. Ezek az új rendek némi hasonlóságot mutatnak majd azzal a három renddel, amely a hidegháború idején uralta a világot, de néhány fontos dologban különbözni fognak tőlük.

Az a tény, hogy a kialakulóban lévő nemzetközi rend alapvetően realista lesz, azt jelenti, hogy a liberális demokrácia széles körben való terjesztése már nem lesz a fő küldetése. Kínának és Oroszországnak bizonyára kevés érdeke fűződik majd egy olyan politikai rendszer előmozdításához, amely ellentétes a saját kormányzati rendszerükkel és annyira hasonlít az amerikaihoz. Sőt, valószínűleg egyáltalán ellenezni fogják a demokrácia előmozdítását. És még ha az Egyesült Államok mélyen ragaszkodna is ehhez a küldetéshez, akkor is háttérbe kellene szorulnia az erőegyensúlyi számításoknak, amelyek nagyrészt a három nagyhatalom közötti kapcsolatokat fogják alakítani.

A kialakulóban lévő többpólusú rendszernek két fő jellemzője van, amelyek a vele együtt járó rendeket fogják alakítani. Először is, Kína és az Egyesült Államok között intenzív biztonsági verseny alakul ki, amely a XXI. század folyamán a nemzetközi politika központi jellemzője lesz. Ez a rivalizálás egy Kína által vezetett kötött rend és egy másik, az Egyesült Államok által vezetett rend kialakulásához fog vezetni. A katonai szövetségek lesznek e két, már most kialakulóban lévő kötött rend középpontjában, amelyek határozottan hasonlítani fognak a szovjet vezetésű kommunista rendre és az USA vezette nyugati rendre, amelyek a hidegháború idején a nemzetközi politika középpontjában álltak.

Másodszor, a hidegháborúval ellentétben a három nagyhatalom és szövetségeseik között valószínűleg jelentős gazdasági kapcsolatok lesznek. Más szavakkal, kevés okunk van azt gondolni, hogy a világgazdaságban jelenleg meglévő nagyfokú gazdasági kölcsönös függőség idővel érdemben csökkenni fog. Ez a helyzet markánsan különbözni fog a hidegháború idejétől, amikor Kelet és Nyugat között kevés gazdasági tevékenység folyt. A jövő inkább hasonlítani fog az első világháború (sőt a második világháború) előtti európai helyzetre, ahol a Hármasszövetség (Ausztria-Magyarország, Németország, Olaszország) és a Hármasszövetség (Nagy-Britannia, Franciaország,

---

a bajok akkor kezdődtek, amikor az Egyesült Államok az 1990-es évek elején hatalma csúcsán volt. A gazdasági és katonai hatalom lehetővé tette az amerikai döntéshozók számára, hogy olyan liberális nemzetközi rendet hozzanak létre, amely mély hibákat tartalmazott és kudarcra volt ítélve. Ez persze nem tagadja, hogy az egyik hiba az volt, hogy elősegítette Kína felemelkedését, ami végül hozzájárult a rend bukásához. Röviden, a liberális nemzetközi rend nem azért bukott meg, mert az Egyesült Államok elvesztette

hatalmát, hanem azért, mert már születésekor hibás volt.

Oroszország), ugyanakkor e hat ország között és általában véve Európán belül is óriási a gazdasági kölcsönhatás.

Az a tény, hogy a világgazdaság - a nagyhatalmak közötti biztonsági verseny ellenére - valószínűleg továbbra is erősen integrált marad, fontos következményekkel jár a nemzetközi rend alakjára a multipolaritás, valamint a Kína és az USA által dominált kötött rendek szempontjából. A hidegháborúval ellentétben, amikor a nemzetközi rend nem foglalkozott érdemben gazdasági kérdésekkel, a kialakulóban lévő nemzetközi rend központi szerepet fog játszani a világgazdaság irányításában - ahogyan a liberális világrend tette ezt a hidegháború utáni időszakban. A fennálló rendben azonban lesz néhány fontos változás, főként Kína felemelkedése miatt. Peking arra fog törekedni, hogy átírja a jelenlegi gazdasági intézmények szabályait, hogy nagyobb befolyást szerezzen, és új intézményeket is létrehoz, amelyeket uralni fog.⁵⁸ Röviden, ahogy Kína tovább növekszik, úgy fog hatalmával élni, hogy a jelenlegi nemzetközi rendet a maga javára alakítsa át.

A világgazdaság irányításában betöltött szerepe mellett a nemzetközi rend a biztonsági kérdések egy bizonyos csoportjával is foglalkozik majd, ahogyan az a hidegháború idején is történt. A hangsúly ismét elsősorban a fegyverzetellenőrzési megállapodásokon lesz. A proliferációval foglalkozó meglévő szerződések és megállapodások valószínűleg megmaradnak, de Pekingnek, Moszkvának és Washingtonnak új szerződéseket kell majd kötnie arzenáljaik korlátozására, ahogyan a szuperhatalmak tették ezt a hidegháború idején. Mindazonáltal a nemzetközi rend nem fog foglalkozni az alapvető biztonsági kérdésekkel, amelyeket az amerikai és kínai vezetésű kötött rendeken belül fognak kezelni. Mindez azt jelenti, hogy a kialakuló nemzetközi rend részleges lesz, de nem olyan gyér, mint a hidegháborús rend.

A többpólusúságban valószínűleg kialakuló két korlátozott rend viszonylag kevés figyelmet fog fordítani a tagállamok közötti gazdasági kölcsönhatások kezelésére, főként azért, mert ezt a feladatot nagyrészt a nemzetközi rend kulcsfontosságú gazdasági intézményei fogják ellátni. Ehelyett mind a Peking, mind a Washington vezette korlátozott rendek a biztonsági kérdésekre fognak összpontosítani. Ez a két rend tehát részleges rend lesz, ami éles ellentétben áll a hidegháború korszakának teljes körű kötött rendjeivel, amelyek mind a gazdasági, mind a biztonsági kérdésekkel mélyen foglalkoztak.

Mi a helyzet Oroszországgal? Az biztos, hogy nagyhatalom, ezért a kialakulóban lévő világ többpólusú, nem pedig kétpólusú. De belátható időn belül a három nagyhatalom közül a leggyengébb lesz, hacsak az amerikai vagy a kínai gazdaság nem kerül komolyabb, hosszú távú problémákba. A kulcskérdés Oroszországgal kapcsolatban az, hogy melyik oldalra fog állni a növekvő kínai-amerikai ellentétben. Bár Oroszország jelenleg Kína oldalán áll, idővel valószínűleg oldalt fog váltani, és az Egyesült Államokkal fog szövetkezni a felemelkedő Kínával szemben, egyszerűen azért, mert Kína jelenti a nagyobb fenyegetést Oroszország számára. Amennyiben Moszkva és Washington szorosabbra fűzi kapcsolatait a Kínától való kölcsönös félelmük miatt, Oroszország lazán integrálódik majd a Az USA vezette kötött rend. Ha Moszkva továbbra is baráti kapcsolatokat ápol Pekinggel

---

⁵⁸ Oliver Stuenkel, *Post-Western World: How Emerging Powers Are Remaking Global Order* (Malden, MA: Polity Press, 2016), chaps. 4-5.

mivel jobban fél az Egyesült Államoktól, mint Kínától, Oroszország lazán integrálódik a Kína által vezetett, korlátozott rendbe. Lehetséges, hogy Oroszország megpróbál majd nem csatlakozni egyik oldalhoz sem, és létrehozza a saját kötött rendjét. Ha ez megtörténne, az egy részleges rend lenne, de közel sem olyan következetes, mint a Peking és Washington által uralt kötött rend.

A lényeg az, hogy a jövőre nézve egy sokkal félelmetesebb nemzetközi rend lesz, mint ami a hidegháború idején létezett, és ez elsősorban a világgazdaság irányításának segítségével fog foglalkozni. De jelentős figyelmet fog fordítani a fegyverzetellenőrzési megállapodások előmozdítására és fenntartására is, különösen a nagyhatalmak között. Lesz két olyan kötött rend is, amely elsősorban biztonsági kérdésekkel foglalkozik majd. A két rend középpontjában a rivális katonai szövetségek állnak majd, amelyek kevés figyelmet fordítanak majd a gazdasági kérdésekre, ami nem volt jellemző az amerikai és a szovjet vezetésű rendekre a hidegháború idején.

XI. Egy utolsó gondolat

Van rá némi esély, hogy Kína nem folytatja lenyűgöző felemelkedését, Oroszország pedig csúnyán megbicsaklik az elkövetkező évtizedekben, miközben az Egyesült Államok egyre nagyobb hatalommal bír. Ha ez bekövetkezne, a nemzetközi rendszer a multipolaritásból ismét egypólusúvá válna. A globális hatalommegosztás e lehetséges eltolódása felveti a nyilvánvaló kérdést: hogyan nézne ki a nemzetközi rend, ha az egyetlen pólus egy liberális demokrácia lenne? Megpróbálna-e az Egyesült Államok ismét egy liberális nemzetközi rendet létrehozni, mint a hidegháborút követően?

Bár nem kérdéses, hogy az amerikai döntéshozók kísértésbe esnének, hogy újra megpróbáljanak egy másik liberális nemzetközi rendet létrehozni, ez nem valószínű, hogy megtörténik. Ennek legfőbb oka az, hogy egyszer már megpróbálták, és jelentős költségekkel megbukott. Sőt, akkor is kudarcot vallott, amikor először úgy tűnt, hogy a siker minden összetevője megvan. Végül is a terv az volt, hogy a hidegháború alatt oly sikeres, teljes körűen az USA által vezetett rendet az egész világon elterjesztik. De nem lesz hasonló modell, amely nagy várakozásokat ébresztene, ha visszatér az egypólusúság, mert az USA vezette rend Kínával szemben nagyrészt a katonai kérdésekre korlátozódik majd. Ettől függetlenül még az is lehetetlennek bizonyult, hogy az Egyesült Államok által a hidegháború alatt felépített korlátozott realista rendet fenntartható liberális nemzetközi renddé alakítsák át.

Abban az esetben, ha az egypólusúság visszatér, az Egyesült Államok valószínűleg egy agnosztikus nemzetközi rendet vezetne. Az amerikai politikusok minden bizonnyal központi szerepet játszanának a rendet alkotó intézmények működtetésében, valamint a nemzetközi gazdaság irányításában - remélhetőleg elkerülve a hiperglobalizáció buktatóit. De minden valószínűség szerint az Egyesült Államok nem próbálna újabb keresztes hadjáratot indítani, amelynek célja, hogy a bolygó minden országát liberális demokráciává változtassa. Természetesen ezt az utat kellett volna követniük az amerikai vezetőknek a hidegháború befejezése után, de akkoriban úgy gondolták, hogy sokkal ambiciózusabb menetrendet lehet követni, és egy Washington által uralt liberális nemzetközi rendet lehet létrehozni. Nem ismerték fel azonban, hogy egy ilyen vállalkozás kudarcra van ítélve.

Remélhetőleg a jövőbeli amerikai vezetők nem ismétlik meg ezt a hibát, ha ismét eljön az egypólusúság.